

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Acta D. Dagoberti Francorum Regis Et Martyris, Et In Ea
Notationes P. Alexandri Wilthemii Soc. Iesv Presbyteri**

Wilthem, Alexandre

Avgvstae Trevirorum, 1653

Notationes In Prologvm.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10143

piantur, quamuis falsa nonnulla contineant: multo magis scriptor hic noster qui res multas huc vsque incognitas profert, ambabus, vt aiunt, manibus accipiendus est, nec idcirco quod bis (& quantum hoc est) à famâ circumuentus, non responderit liquidissimæ veritati; semel, dum personæ attribuit, quod loco, in quo persona degebat, attribuendum erat: iterum, dum rem alioqui veram, abalienauit; quibus de rebus in notationibus enucleatius tractamus. Cetera vero horum actorum, quicunque volet, securus legat, atque, vt à D. Hieronymo vsurpem verbum, quod ipse de D. Hilarij commentarijs scripsit ad Lætam, *inoffenso decurrat pede.*

IN ACTA
D. DAGOBERTI
REGIS ET MARTYRIS.
NOTATIONES.
IN PROLOGO M.

SRATERNITAS SATHANAGENSIS. Sathana- cum Mosæ infra Virodunum acubans oppidum, tum munitionibus, tum imprimis Diui Dagoberti regis exuuijs nobile, quis condiderit, non inuenio. Perantiquum esse locum, constat ex vocabuli exitu. *Acum* enim veteri Celtarum linguâ villam esse, contendunt docti. Id in confesso est, antiquissimarum Urbium vicorumue nomina in *acum* inclinari; vt Gessoriacum, Moguntiacum, atque, vt propinquâ etiam Sathanaco loca consecremur, Mosacum (*Moulay*) Duodeciacum, (*Douzy*) Iuueniacum (*Iuigny*) Quintiacum (*Quincy*) Gemmacum (*Iamais*) Caluenciacum (*Chauancy*)

Quod verò auctor actorum, quæ illustratum imus, prodit, Sathana-
nacum

nacum dici coeptum esse, postquam ibi depositus D. Dagobertus, cum antea *Sathan* appellaretur, id pius magis, quam credibile est.

Nec diuinari facile potest, an *Sathanacum* ex Latino, Celticoque vocabulo conflatum sit, ut sunt Duodeciacum, Iuueniacum, Quintiacum, Gemmacum & Calueniacum. Durant quidem Latini populi circa *Sathanacum* vestigia, reperti nummi, & alia Romanorum antiquitates, imprimis dimidio milliari à *Sathanaco* ad vicum *Balim*. * Ibi antè qua-

* Numm.
Βααλον.

draginta annos repertæ sunt ingentes sub terrâ murorum ruinæ, profundique deorsum aditus, in quibus plurimæ cellulæ fornicatæ, in ijsque fornaces lateritiæ, latæ longæque binos aut ternos pedes, caminis ex argillâ velut vnâ massâ, fusis; Erat in fornacibus varijsque circa locis, magnus pecuniæ numerus, atque imprimis olla, quatuor alta pedes, nummorum plena. Confluente ad rei nouitatem populo, plures etiam effossi nummi, ferè omnes ærei, qui præ rubigine vix internosci poterant, nisi quod D. Claudij, & D. Antonini imperatorum nomina, nonnulli præferrebant, quos vir eximius Ioannes Floncelius, Pastor *Sathanacensis* seruat, cum alio per sanè egregio, cuius vna facies huiusmodi est. Sedet Iupiter, alterâque manu hastam puram, alterâ aquilam, ministram fulminis, gestat. Circum hæ litteræ: ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΑΔΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΟΠΑΤΟΡΟΣ. ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ. In alterâ nummi facie, caput est gemino vultu, quale Iani. Vultuum vni, calathus impositus est. Sub vultibus, cornu copiæ, & iuxta elementum Græcum Α. Huius nummi, opinor, verus interpres est Macrobius, libro I. Saturnaliorum, capite XX.

Ægypto inquit *adiacens ciuitas, quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Serapin atque Isin cultu penè attonita venerationis obseruat. Omnens tamen illam venerationem Soli se sub illius nomine testatur, impendere, vel dum calathum capiti eius infigunt, vel dum simulacro signum tricipitis animantis adiungunt.* Descripto deinde tricipiti illo monstro, causam adfert, cur Soli seu Serapidi calathum Alexandrini imponant: *vertex inquit, insignitus calatho, & altitudinem sideris monstrat, & potentiam capacitatis ostendit, quia in eum omnia terrena redeunt, dum immisso calore rapiuntur.*

Est ergo hic nummus percussus, non *Alexandriæ* quidem, ut reor, sed ad formam eorum, quos conflatat *Alexandria Ægypti*, quæ conditoris sui *Alexandri* studiosa veneratrix, Iouem (solebat autem *Alexander* eo patre gloriari) in sellâ residentē effinxit, cum titulo *regis Alexandri Nobilis, Benefici*. Cornu *Amaltheæ*, fertilitatis argumentum, rectè
Sera-

Serapidi, & Ifidi, hoc est, Soli, & Lunæ, quæ sidera terræ frugibus incrementa præbent, apponitur.

Cui verò rei fornaces illæ ad Balim servierint, opinari magis, quam exploratò scire licet. Monetariam officinam fuisse in Treuiris, quorum finibus Sathanacum & circumiectus ager continebatur, docet libellus Notitiæ imperij occidentis. Sed cum constet pecuniam nullam extrà ciuitates signatam, veri similis est, non triumuiros monetales, eorumuè ministros, sed corruptores quosdam monetæ, his in specubus pecuniam conflauisse. Cum enim omni semper hominum memoriâ, tum vero Romanis dominantibus, auaritia nummis adulterandis inuigilauit, adeo, ut auctor commentarioli de rebus bellicis, quem Guido Pancirolus luci dedit, imperatoribus suaserit, ut opifices monetæ redacti undique in unam insulam congregentur, nummarijs & solidorum vsibus profuturi; à societate videlicet terræ prohibiti, ne commixtionis licentia fraudibus opportuna, integritatem publicæ auctoritatis offuscet.

Existimauerim tamen, si ad Balim furtim moneta vlla vnquam cusa est, eam non mixtione adulteratam, aut corruptam, cum non alij, quam ex puro metallo conflati nummi ibi reperti sint, sed priuatâ auctoritate, & ut dixi furtim, ad publicæ ratæque monetæ formam percussam. Atque hæc ad Balim.

Quintiaci autem, propè à Caluenciaco, qui vicus cum arce prouinciæ Luciliburgensi accensetur, & primo à Sathanaco lapide situs est, in Latumijs, sepulchrum saxæum, anno MDCXIII. repertum est, inerantque tres urnæ fictiles cineribus refertæ, quas ob artificium Bruxellas mitti placuit.

Atque ex his, etsi certum est, frequentatum olim à Romanis Sathanacum, proximaque Sathanaco loca, inde tamen sciri nequit, an Romani cum Celtis Sathanacum cognominauerint; nec minus qui eorum condiderint?

Fraternitas porrò Sathanacensis, seu, ut auctori scribere placuit *Sathanagensis*, sitne canonicorum, quos vocant, collegium, quod olim ad basilicam D. Dagoberti Carolus Caluus constituit, an cœnobitæ, quos postea amotis canonicis Godefridus Barbatius I. otharingiæ dux cum Beatrice coniuge induxit, ambigo. Ut canonicorum collegium opinari malim, inducor primò, quod scriptor horum actorum de amotis per Godefridum canonicis mentionem nullam faciat, facturus indubiè, nec omisurus rem tam memorabilem, si post canonicos ciectos, ad mona-

*Aliter vix
habet. Erant
specus illa
hypocritæ
Sathanacum, in
loco monasterij
Balim.*

monachos scripssisset, præsertim cum ipse, vt mox dicendum, ordinis D. Benedicti fuisse videatur. Deinde obseruabo infrà, videri acta hæc condita, haud multo post tempora Caroli Calui, inter quem & Godefridum Barbatum, canonicorum amotorem, duo fermè secula intercessère.

HANC ITAQUE OBEDIENTIAM. Quod hoc loco auctor *obedientia*, & *D. Benedicti* meminerit, eiusque opem impleret, arguunt ista, fuisse canobitam Benedictinum.

EX ASSE. In solidum, ex integro, consummatè, rectè. Locutio familiaris Apollinari Sidonio, & **II CC.**

A MEMORIA HOMINVM MODO VIVENTIVM PENITVS RECESSERVNT. Mens auctoris est, memoriã rerum D. Dagoberti non exstare vulgò & passim. Cum enim mox addat se ea scripturum, quæ à veracibus acceperit, vtique memoriã aliquam rerum gestarum D. Dagoberti super esse intelligit; nisi furiosum eum & amentem dicere malumus, quod res obliuione deletas, scripto voluerit comprehendere. Quare necesse est ita eum interpretari. Acta D. Dagoberti, propriè & seorsim scripta, non inueniri: vulgum item & ex plebe homines, passim ea ignorare: scripturum se tamen, quæ compere rit ab eruditioribus, & in lectione publicorum annalium atque actorũ versatis, resque gestas maiorum scientibus; Hos enim *veraces* ab eo dictos, aperta ratio est.

AD LEGENDVM IN EIVS DIE SOLENNI. An in triclinio, aut basilicâ, solis auditoribus cœnobitis? An verò publicè, audiente populo? Populo enim acta Diuorum Latinè prælegi olim solere, docet Alchwinus, proœmio in acta D. Richarij. Sed sermo is Latinus, ex culto horridus, & ex sincero corruptus erat, vt rectè in actis concilij III. Turonensis, *rusticus Romanus* appellatus sit, cuius inculti sermonis specimẽ Nithardus, alijque scriptores antiqui conseruauerunt.

DICTATORIS. Et ante, & mox, pennã se vsurum & scripssisse, indicat auctor, non dictasse. Positum ergo hic *dictare* pro scribere. Ita Alchwinus in actis D. Vedasti: *Magis cernentium ore narrantur, quam dictantis stylo scribantur.* Glossæ Latino-Saxonice ex Friderici Æno-barbiæuo, vocem *dictare*, reddunt, *dichten*, quod est commentari; pro quo etiam, quod magis inauditum, *profare* ponunt, & vocem *prosaicus*, vertunt, *dichtich*, quasi dicas, commentabilis. Quia tamen *dichten* Theutonibus subinde est poëma condere, existimem, *profare*, esse idem, quod,

facere poëma. Ex quo genere poëmatum, sunt odae illæ rhythmicæ, quas *profas & sequentias* vocant, quas in sacrificio inter epistolam & euangelium concinebant. Nos veterem de D. Dagoberto *profam* actis eius subijciemus, ex membranaceo Sathanacensi codice descriptam, cuius auctor haud dubiè actis nostris est posterior, eaque redegit in compendium.

MALVIT SVRDAM OMITTERE ABSQVE AVCTORIS VOCABVLO MUTAM. Facilius quid, quam quomodo dicat, intelligo; nisi forte vtrumque voluit; nempe, emittere se librum suum mutum & surdum: mutum, vt de nomine auctoris rogantibus respondere non possit; surdum, vt rogantes ne audiat quidem.

IN ACTA.

THEODERICVS AVVS IPSIVS. Stemma priscorum Franciæ regum à Dagoberto Magno ad hunc nostrum, subijcio oculis, non quod vulgò, incognitum sit, sed vt sciatur, quam actis hisce probè respondeat.

Dagobertus Magnus.

Situs est ad D. Dionysij.

Chlodouæus II.
R. Neustriæ &
Burgundiæ.

S. Balthildis
Vxor

Sigbertus
R. Austrasiæ.

Chlotarius III. Childericus II. Theodericus.

Dagobertus à Grimualdo attonsus.
Situs est Rothomagi.

Chlodouæus III.

Childebertus II.

S. Dagobertus II.
martyr situs Sathanaci.

Theodericus
Iunior.

VIR BONVS ATQVE POTENS Inter horum temporum Francos reges, præcipuam Childeberto laudem ab æqualibus & antiquis scriptoribus tribui video. Auctor Theoderico Ultimo seu Iuniori coæuus, *virum inclytum, regem iustum*, appellat: annales antiqui, scripti sub annum DCCCXI. *gloriosum & iustum*: qui acta D. Leufredi abbatis condidit, *gloriosissimum & æquissimum*; noster, etiam *regum fortissimum*.

MORTE ITAQUE PRÆVENTVS REGIS THEODERICI. Theodericus Dagoberti nostri auus, anno regni XXIV. Christi DCXC. decessit. Regnavit eius loco Chlodouæus, filius eius, puer. Quò post quadriennium mortuo, regnum ad fratrem eius Childebertum deuenit; idque passim veteres produnt, scriptor rerum Francicarum, Theoderico Dagoberti nostri filio æqualis, Fredegarius, Annales Metenses.

At noster auctor in eâ sententiâ videtur esse, vt Theoderico Franciæ vniuersæ, hoc est, Neustriæ & Austrasiæ, rege defuncto, Chlodouæus vnâ regni parte, fortè Neustriâ, Childebertus alterâ, nimirum Austrasiâ, potitus sit, donec Chlodouæo mortuo, Childebertus Franciæ in solidum imperauerit. Quod satis indicat, dum subdit, Childebertum *accepisse denique monarchiam totius regni*. Auctori nostro consentit Wassenburgius. Quæ, quâ vera sint, nescio. Certè constat sæpè Francos Veteres reges nostros, monarchiam in partes diuisam, liberis reliquisse.

PIPINVS PRINCEPS. Dicitur vulgò in annalibus *Heristallius*. *Principem* nominat auctor, quod esset præfectus prætorio, seu *maior domus*, vt apellabant, regiæ. Nam præfecti prætorio, etsi subinde quidem *duces*, ferè tamen *principes*, post deuictum ab Heristallio Theodericum regem dici solebant. Quaquam & ante eam Heristallij victoriam id ipsum *principis* nomen præfectis prætorio attributum est. Itaque Carolus Heristallij filius, Pipinus item & Carolomannus, nepotes eius, quod maiores domus essent, passim in veterum annalibus *principes* nominantur, eorumque munus *principatus*.

ACCEPTA DENIQUE MONARCHIA TOTIVS REGNI. Si Childebertus confestim à Theoderici patris obitu, anno DCXC. vt veteres omnes auctores sunt, vniuersæ Franciæ dominatus est, tum monarchiam, quod hîc narratur, adeptus sit: at quadriennio serius, hoc est, anno DCXCIV. si post Chlodouæi demum fratris sui

mortem Neustriae & Austrasiae iunctim rex esse cepit, quod scriptor actorum credidisse visus est.

DAGOBERTUM COMMENDAVIT NUTRITIVUM IRI REGINAE RELIGIOSISSIMAE BALTILDI. Obijt illa regnante Theoderico filio, isque ei fuit superstes, ut proditum in actis SS. Wandrigifili & Eligij. Quod si verum est, tradi in Balthildis auiam suam disciplinam Dagobertus non potuit. Nam cum puer venerit ad regnum filius Balthildae Chlodouæus III. multo magis necesse est, ut puer tum fuerit Childebertus, Chlodouxi frater, natus (ut res postulat, & ut est in actis D. Eugendi) minor. Nondum ergo Childebertus Dagobertum tum generatiam habilem disciplinæ. Credibile est, cum Dagobertus in Calensi monasterio enutritus esset, hinc datum errori locum, ut institutus crederetur ab auiam Balthilde, quæ Calam instauravit, & in coluit, ut infra dicam.

AVÆ SVÆ. *Aua pro auiam, mediæ ætatis barbaries vsurpavit. Appendix perantiqua ad Isidori Hispalensis Chronicon, ipsi Isidoro suppar, de Brunichilde. præfata regina, prædictorum aua.*

IN CALA MONASTERIO. Est Cala vicus agri Parisiensis, quarto à Lutetiâ Lapide, ad fluuium Matronam. Galli *Chelle* nuncupant. Ibi Chlotildis Chlodouei Primi coniux, cœnobium virginum, sub D. Georgij tutelâ, condidit. Postea Balthildis regina ita auxit, atque exornavit, ut ipsa prima condidisse videatur. Nihil tamen luculentius ei cœnobio à Balthilde factum, quam quod ibi viduos annos inter sacras Deo Virgines velo tecta transigere voluit, quod fecit Chlotario filio rege, qui anno DCLX. regnare occœpit, ut D. Audoœnus Rhomagenensis episcopus in libro de vitâ D. Eligij scripsit, quod & in acta D. Balthildis ab æquali relatum est.

Atque ut Dagobertus, ita & filius eius Theodericus Calæ educatus fuit. Scriptor synchronus. *Franci verò Teudericum ad Cala monasterium enutritum, filium Dagoberti Iunioris, regem super se statuunt, qui vsque nunc in regno subsistit. Erkambertus item æqualis. Theodericum filium Dagoberti Iunioris Franci in regem sibi statuunt, qui nutritus in Calâ monasterio erat.*

EPHEBUS. Tum nimirum, dum ad Calam degeret. Nam postea, priusquam rex fieret, annos transcendit pueritia, & in robur migravit virile, ut supra scribit auctor noster. Quod ergo tres soli, Dagoberto nostro

nostro multis tempestatibus posteriores, Ado Viennensis, Marianus scotus, & incertus auctor fragmenti de maioribus domus, à P. Pithæo editus, tradunt, Dagobertum *puerum* regnare coepisse, aut in totum repudiandum est, aut ita leniendum, ut *puerum* pro adolescente, liberaliter eâ voce vsi, dixerint: aut certè, *puerum* fuisse tum, opinati sint, quod vulgò Dagobertus hic noster, ad discrimen Dagoberti Magni, *junior* ab antiquis appelletur: aut denique, quoniam Dagobertus noster à quibusdam; (ut à Sigeberto & Alberico.) Chlodouæus cognominatus est, confuderint eum cum Chlodouæo III. quem *puerum* venisse ad sceptrum, indubium est.

Adde, quod Dagobertus noster quintum regni annum vix totum exegerit. Ut necesse sit, si *puer* regnare orsus est, non multò maiorem *puero* decessisse. Quæ ratio, quo pacto cum eo consentiat, quod Dagobertus ab antiquis, & vicinis ætati suæ auctoribus, scribitur Theodericū filium procreasse, non video.

PER SEXDECIM ANNORVM CURRICVLA.

Childebertum anno vno amplius regnasse constat. Sed quia non totos septemdecim annos regnavit, hinc totos tantum & integros noster adnumeravit. Auctor Theoderico Juniori ætate par. *Tunc enim beata memoria Childebertus rex iustus migravit ad Dominum. Regnavit autem annis XVII. sepultusque est Caniago* monasterio in basilica S. Stephani martyris.*

INNVMERIS POLLENS TRIUMPHIS. Childeberto rege victus Ratbodus Frisiorum dux: bellatum prosperè cum Alemannis.

SICAMBRÆ. Sicambri Germanici trans Rhenum populi, à Francis sedibus pulsî, ut locum, ita & nomen victoribus cesserunt. Undè Chlodouæus Magnus, & Charibertus, Francorum reges, dicti *Sicambri*, & Francia, etiam Gallica illa, sæpe ab ætatis mediæ scriptoribus, appellata est *Sicambria*.

VIR ILLUSTRISIME. Prisci reges nostri viros se *inlustres* inscribere, maximi tituli loco habuerunt; quod à Romanis tractum, quibus titulorum apex *illustratus* erat, proxima *spectabilitas*, tertius *clarissimus*, postremus *perfectissimus*.

SVORVM MAIORVM. Procerum regni: In legibus Burgundicis, *maiores persona*, appellantur: in capitulis Caroli Magni, *homines boni generis*.

INDICIBILEM QUIBETIS PACEM. Dempto potestremo Dagoberti regis anno, quo ciuile bellum inter Francos Neustrios & Austrasios fuit.

CANVM AVIVMQUE EXULTABAT LVSI BVS; venatione & aucupio. Othlonus libro I. actorum D. Bonifatij, capite XLI V. inter capita, quæ Bonifatius Gewiliebo episcopo obijciebat: *proprijs oculis se perspexisse illum, cum anibus canibusque ludentem; Serarius edidit, jocantem.*

LANDONE. Fuit Lando Rhemorum archiepiscopus, Sigiberto, Dagoberti Magni filio, æqualis, cui Niuardus, & Reolus, ac Rigobertus successere. Nec alius est in elenchis vulgatis Rhemensium episcoporum Lando. Ex actis tamen D. Rigoberti, satis apparet, inter Reolum & Rigobertum, interregnum fuisse & hiatum, cui inferendus fortasse hic erit Lando.

REDITVS. Agros. Effectus pro causâ *μετονομασίς*.

EIVSQUE COMPLICIBVS, Rustico & Eleutherio, qui cum D. Dionysio martyrium fecerunt.

VILLAM IN PAGO CAMERACENSI NVNCVPATAM BRAGNAM. Interrogati à me peritissimi Camaracenses topographi, nullam hactenus suæ ditionis villam Bragnam ostendere potuerunt. Est quidem in diœcesi Camaracensi haud procul ab oppido Roexio, viculus *Braquenie*, vel *Bracqnie*, vel *Bracqny*, paroeciæ Strepensis. Est & Brania Comitis (*Braine le Comte*) in comitatu Hannoniæ, Hallas inter & Sonegias, in diœcesi Camaracensi. Sed an hi vici, aut si qui alij eiusdem nominis in diœcesi Camaracensi habentur, sint villa nostra *Bragna* Cameracensis pagi, ego statuere non ausim, etsi satis scio, solere interdum à veteribus *diœceses* appellari *pagos*. Ita Gaufridus libro IV. actorum D. Bernardi *pagum Treuirensis* pro *Diœcesi Treuirensi* posuit. In *pago Treuirensi*, inquit, antiquum erat cœnobium, quod *Rutilense* vocatur. Est Rutila nobile quondam patrum Benedictinorum cœnobium (nunc Carthusienses tenent) Mosellæ haud longe Sirkâ, octo ferme supra Treuiros leucis impositum. Intercurrebant autem olim Treuiros & Rutilam inter, pagi Bedensis & Nidensis partes. Adeo vt Rutila, Treuirensis pagi finibus exclusa, non nisi alienæ significationis vocabulo Treuirensis pagi cœnobium dicta sit.

ECCLESIARVM ET SACERDOTVM MAGNVS DITATOR.

TATOR. Memorabile Dagoberti opus est, fundata Erfesfordiæ D. Petri basilica. Tabulas eius rei signauerunt, *Pipinus maior domus, & filius eius Carolus. Moguntinus episcopus Rigebertus, Gunthramnus, Paganus comes, Ekebi comes, & omnis ecclesia in Thuringiâ, & circa Rhenum in Moguntiâ.* Tandem additum: *acta sunt hæc anno Dominica incarnationis DCCVI,* indictione IX.* Eodem anno* Lambertus Schaffnaburgensis. *Initium monasterij S. Petri in Erphesphurt, quod construxit Tagebertus rex Francorum in monte, qui antea Mei vvigisburg vocabatur, sed ab ipso Tageberto, mons S. Petri nuncupatus est, & omnia qua habuit in Thuringiâ, ad eum locum dedit, monitu Trutmanni solitarij.* Plura de his in appendice Lamberti, & in Dagoberto Magno Coccij nostri, capite XX.

* Lege DCC. XI. Id enim poscit indictio, quæ certior. * Sed non rectè.

Quid verò à Dagoberto Rigebertus Remorum episcopus acceperit, ita ex tabulis prodit Flodoardus historiæ Remensis libro II. capite XI. *A Dagoberto denique rege, præceptum immunitatis sua obtinuit ecclesia, suggerens eidem regi, qualiter ipsa ecclesia sub præcedentibus Francorum regibus, a tempore domni Remigij & Clodouei regis, quem ipse baptizauit, ab omni functionum publicarum iugo liberrima semper extiterit. Qui præfatus rex hoc beneficium confirmare, vel innouare disponens, cum consilio procerum suorum statuit, ad prædecessorum formam regum, præcipiens, ut omnes ipsius sanctæ Dei ecclesiæ res, tam in Campaniâ, & infra urbem vel suburbanis, quam in Austrasiâ, seu Nensiâ, vel Burgundiâ, seu partibus Massilia, in Rodonico etiam, Gualitano, Aruernico, Turonico, Pictanico, Lemonicino, vel ubicumque infra regna eius ipsa Remensis ecclesia, vel basilica beatissimi Remigij, villas aut homines habere videbatur, sub integrâ immunitate omni tempore possent manere. Sic quoque, ut nullus iudex publicus in ipsas terras auderet ingredi, ut mansiones intrando faceret, aut qualibet iudicia vel Xenia ibidem exigere vllatenus præsumeret: sed quodcumque à prædecessoribus suis regibus ecclesiæ Remensi, vel basilicæ sancti Remigij fuerat concessum, cunctis diebus eadem ecclesia valeret habere conseruatum.*

Vetustissimus item codex cœnobij D. Arnulfi Diuoduri Mediomaticorum, Paulo Diacono olim cognitus, Dagobertum nostrum inter eius cœnobij benefactores enumerat; dato quippe fundo Nauis,* ut est in tabulis Callisti II. P. P. apud Walladierium, in libro, quem *Augustam basilicam D. Arnulfi* inscripsit.

Stabulaus item celeberrimum in Arduennâ monasterium, inter conditores Dagobertum nostrum reponit. Ita enim in tabulis Othonis II. quas anno DCCCCLXXX. ad Rauengerum abbatem edidit. *Postulauit,*

lauit, quatenus secundum prædecessorum nostrorum morem, id est, Sigiberti, Hildrici, Clodouei, & Dagoberti regum, qui & eorundem fuere monasteriorum constructores. Litteræ item Gregorij V. datæ anno, DCCCCLXXXVJ. ad Werinfridum abbatem: quia iusta visa est nobis petitio tua, assensum tibi præbemus per hoc nostri priuilegij constitutum, & roboramus apostolicâ auctoritate, atque decernimus secundum antiquorum edicta regum, id est, Sigiberti, Clodouei, & Dagoberti, qui & eorundem constructores fuere monasteriorum. In tabulis item Hentici imperatoris, cognomento Nigri, quas anno MXL. Stabulai edidit: monasterij Stabulai sub nostrâ ditio-
ne siti consecrationi præsentis, id obtinente apud nostram celsitudinem abbatis eiusdem loci, scilicet Popponis, reuerentiâ, petente eodem abbate, iuxta antiquorum regum Sigiberti, Hilderici, Clodouai, Dagoberti, qui constructores fuerunt præfati Loci. Eadem sunt in tabulis filij eius Henrici, factis anno MLXV. Litteris vtro Leonis IX. pontificijs maximi, scriptis anno MXLIX. proditur Dagobertus, quæ Sigibertus, primus conditor, Stabulao donauerat, rata habuisse. Exstant eâ de re Dagoberti tabulæ ad Goduinum IV. Stabulensium abbatem, quarum exemplum ex vetusto apographo descriptum, mecum communicauit humanissimus, idemque librati iudicij vir, Benedictus Delle Riue, cœnobita Stabulensis, & archij præfectus, quas, priusquam apponam, moneo aduertendum ad id, quod Dagobertus suum genitorem vocat Sigibertum, qui atauis eius Chlodouai fuit frater. Genitor enim hic positum, non pro eo, quod est pater, sed pro gentis & generis vno aliquo capite. Quam loquendi normam, in hisce tabulis cum primum vidi, oppidò sum gauisus, ob tabulas quasdam Caroli Crassi, quibus sancit, quæ olim condendâ basilicâ Franconofurtensi D. Saluatoris (nunc est D. Bartholomæi) Pipinus rex, atauis eius, contulerat. In iis quippe tabulis ita Crassus: *piissimus genitor noster Pipinus*; & iterum, *pius genitor noster Pipinus*; quæ cum mendosa hæctenus cense-
rem, nunc intelligo, sincera & proba esse, & huic ætati placuisse, ita genitoris voce vti, vt eâ subinde progenitorum ac maiorum aliquem significaret. Nunc tabulas accipe.

*Exemplar præcepti Dagoberti regis Iunioris de
Villa Germiniacò, dati domno Goduino
abbati.*

DAGO-

DAgobertus rex Franchorum, illustrer Vir. Illud nobis ad stabilitatem regni in Dei nomine prouenire confidimus, si facta domni & genitoris nostri Sigiberti quondam regis, pro nostris oraculis in Dei nomine firmare deliberamus. Atque ideo vir venerabilis Goduinus abba de monasterio Stab. & Malmund. clementia regni nostri suggestit, eo quod dominus & genitor noster Sigibertus rex, S. Remaclo ex villâ cognominante Germiniac, * in pago * Germinij Remense, ad supra scripta monasteria, quæ sunt in Arduennâ, quæ ipse princeps suo opere construxit, ipsa Villa Germiniacum, cum omni integritate, appenditijs suis pertinentibus ad se, ad sunt, molendini duo sub vno tecto, Cumaria super fluuio Suppia, Vineæ in Beterio cum Vineatore, hoc totum & ad integrum ad ipsa monasteria, quæ sunt in honore patronorum nostrorum S. Petri & Pauli & S. Martini vel sanctorum ceterorum, qui ibidem ad ipsa loca venerari noscuntur, per suam præceptionem concessisset; unde & ipsam præceptionem memoratus vir venerabilis Goduinus abba, suis etiam manibus roboratum, nobis in presenti protulit relegendam, & assoruit, quod pars ipsius monasterij ipsam rem superius intimatam, tempore presenti possidere, vel dominari videatur: Sed rei totius firmitate nostram se petit ut plenius * ex hoc ad supra- * Mendosus locus. scripta monasteria per nostram præceptionem in Dei nomine confirmare deberemus; cuius petitionem, sicut unicuique iusta petentibus, præstitisse & in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes enim, ut sicut constat per inspectam præceptionem iam dicto principe, ipsa villa superius intimata cum omni integritate & soliditate suâ, terminum ad eandem, vel ipsa fornaria, seu vinea cum vineatore, taliter per suam præceptionem ad ipsa loca sanctorum visus est concessisse, & hoc ad presens, pares ipsius monasterij possedisse vel dominari videntur, ita deinceps per hanc præceptionem nostram tam terris, casis, mansis, manopijs, aditij, & vineis, campis, pratis, siluis, cultis & incultis, aquis, aquarumue decursibus, plenius in Dei nomine confirmatum, ita ut pares prædicti monasterij hoc habeant, teneant, atque possideant, & ipse Goduinus successorque sui per hennus temporibus hoc valeant possidere vel dominari, qui potius monachus, qui ibidem ad ipsa monasteria deseruire videntur, vel pauperes qui ad ipsa loca sanctorum alimonie exportantur, melius delectorum, * pro stabilitate regni nostri Domini misericordiam adtentius exorare. Et ut hac præceptio plenior obtineat Dei nomine nostris & futuris auxiliante Deo temporibus vigorem, manus nostræ subscriptionibus subter eam decreuimus adfirmare.

.....
 KALENDIS MARTII. Eâ namque die Francicus quondam populus in concilia coibat, Annales Metenses, de Pipino Heristallio: singulis

G

gulis

gulis annis, in Kalendis Martij, generale cum omnibus Francis, secundum
 priscorum consuetudinem, concilium agebat. Auctor antiquus sub nomi-
 ne Fredegarij à Marquardo Frehero editus, ad annum DCGLV. de Pi-
 pino rege: *Evoluta anno (quem vetus Gallia à Kalendis Martijs auspica-
 batur) à Kalendis Martij, omnes Francos (sicut mos Francorum est) in
 Bernaco villâ publicâ ad se venire praecepit, initoque concilio cum proceri-
 bus, &c.*

**SYNODVM CVM OMNIBVS FRANCIS INCI-
 VITATE ROTOMAGENSI ADVNARE PRÆCEPIT.**
 Anno DCLXXXII. habita est Rothomagi synodus, ut auctor est
 Aigranus in actis D. Ansberti Rothomagensis episcopi. Sed ab illâ, hæc
 diuersa est. In illâ quidem tabulæ editæ immunitatis cœnobij Fontanel-
 lensis: in hâc verò lis acta de monasteriò Floriacensi.

Fontanellense porrò cœnobium, ita ab amne, cui accubat, appella-
 tum, condidit D. Wandrigisilus, ope Erkenualdi prætorio præfecti, est-
 que situm in territorio Rothomagensi, distans à memoratâ urbe millibus ferme
 decem, ut æqualis D. Wandrigisilo in eiusdem acta retulit.

HUGO FILIVS DROGONIS. De Hugone insignis est
 locus in annalibus Metensibus ad annum DCXCIII. *Pipinus Drogonem
 primogenitum suum (secundo genitus erat Grimoaldus, uterque ex Bili-
 trude) ducem posuit Burgundionum, tradens sibi uxorem Austrudem, filiam
 VVarattonis, quondam illustris maioris domus, derelictam Bertarij, qui de Tex-
 triciaco praelio, ut superius, retulimus, aufugerat, nec multo post à suis interfe-
 ctus interierat. Hæc Drogoni peperit filium, quem vocavit Hugonem. Hunc
 religiosa & strenua Ansfredis auia sua, relicta uxor siquidem VVarattonis, ad
 nutriendum, susceperat. Hæc igitur prudentiæ ac providæ industriæ spiritu
 plenâ, animum pueri cottidianis ammonitionibus corroborabat, ut sese cum o-
 mnibus, quæ habebat, Dei seruitio manciparet. Unde factum est, ut sacrarum
 litterarum studio imbutus, cunctos suos sapientiâ & religione anteiret. Secun-
 dumque sanctam suggestionem præclaræ nutricis suæ, cepit terrena cuncta de-
 spicere, & ad regna celestia viriliter anhelare.*

Sunt eiusdem Hugonis tabulæ, *Sub die octauò Kalendas Iulij, anno V.
 regni Domini Dagoberti regis, quibus ipse Hugo ita de se: Nos in Dei nomi-
 ne Hugo, Sacerdos humilis, & germanus meus, illustre vir, Arnulfus dux, nec
 non Pipinus & Godefridus, dum contigit, ut genitor noster, illustre vir, Drogo,
 quondam de hac luce migraret, nostra fuit petitio, ad venerabilem virum*
 Luth-

Luithbertum abbatem de basilicâ SS. Apostolorum, quæ est foris murum Metris civitate constructa, ubi avus noster dominus Arnulfus in corpore requiescit, ut ibidem iam dictum genitorem nostrum Drogonem sepelire deberemus. Tandem tabulas ita signat: Hugo etsi peccator, sacerdos, hanc delegationem siue testamentum à me factum firmaui.

Idem Hugo iam ante anno X. Childeberti regis, patris Dagoberti nostri, ex tabulis Arnulfi fratris sui, intelligitur ad D. Arnulfi basilicam sepulchro locum, exemplo maiorum designasse. Walladierius in *Augustâ Basilicâ*, utraque tabulas Gallicè protulit, & posteriorum quidem autographum, ait esse corticem arboris, stylo exaratam. Ambas Latinè edidit Meurissius episcopus Madaurensis, in historiâ pontificum Mediomaticensium, quibus Hugo perpetuò *Sacerdos* inscribitur, non abbas; Nimirum ex disciplinâ illius seculi, quod honoris dignitatisque vocabula sæpe præteribat; Ita Alchwinus abbas, *humilem se levitam* fermè nuncupavit. Ita in plurimis Caroli Magni & Ludouici, F. eius, tabulis, Rado, cœnobij D. Vedasti, Fridugifus, D. Martini, Hêlifachar, D. Maximi ad Treuiros, alijque illorum temporum abbates, nomen, sine dignitatis titulo, scripserunt.

Ex testatissimis porrò actis Diuorum Wandrigifili, Ansberti, Wulfrani, Audoëni, & Hermelandi, hæc primorum Fontanellæ abbatum est series.

Wandrigifilus, seu Wando.

Lantbertus, episcopus Lugdunensis.

Ansbertus, episcopus Rothomagensis.

Hildebertus.

Ostrulfus.

Bainus, Morinorum episcopus.

His alicubi inferendus est alter Wando, quem, ut & Ostrulfum, prætermisit Claudius Robertus; subdit autem Baino Benignum, anno DCCVII. Benigno Hugonem, anno DCCXXIII. defunctum.

Probabile est, Hugonem, quod duobus simul cœnobijs præesset, clericum fuisse, non monachum. Neque enim hac tempestate duo possidere monasteria monachis licuisse, acutè perspexit Rouerius noster in Reomao, Appollinare abbate.

RECLAMANS SE. Rem in iudicium deducens. Capitula Caroli Magni, incerti anni & loci. *De clamatoribus, vel causidicis, quod nec iudicium scabinorum ad quiescere, nec blasphemare volunt, antiqua consuetudo*

seruetur, id est, ut in custodiâ recludantur, donec vnum è duobus faciant, & si ad palatium pro hâc re clamauerint, & literas detulerint, non quidem eis credatur, nec tamen in carcere ponantur, sed cum custodiâ & cum ipsis literis pariter ad palatium nostrum remittantur, & ibi discutiantur, sicut digni sunt. Item in capitulari eiusdem, quod anno regni XXI. edidit: Ut episcopus, vel quilibet ex clero, sine consilio vel litteris episcoporum vel metropolitani, non audeant ad regalem dignitatem pro suis causis clamare, sed in communi episcoporum concilio causa eius examinetur. Item capitulare aliud eiusdem. Hoc missi nostri faciant comitibus, quod nos in omni hebdomadâ vnum diem ad causas audiendas sedere volumus. Comites autem & missi nostri, magnum studium habeant, ne forte propter eorum negligentias, pauperes crucientur, & nos tœdium propter eorum clamores patiamur, si nostram gratiam habere velint. Populo autem dicatur, ut caueat de alijs causis se ad nos reclamare, nisi de quibus aut missi nostri, aut comites iustitiam facere noluerunt.

DE FLORIANO MONASTRIO QUOD AVVSILLIIVS DVX PIPINVS ADIFICAVIT. Floriacum celebre ad Ligerim in Aurelianensi prouinciâ cœnobium, Chlodouæo Secundo rege, condidit Leodebaudus abbas, ut est in actis D. Aigulfi Lirinensis abbatis, & apud Aimoinum ab Andréâ Duchesnio editum, & in primis in ipsismet Leodebaudi tâbulis, quas historiae suæ quondam præfixit Helgaudus Floriacensis.

Ab isto maximi nominis Floriacensi cœnobio, aliud videretur esse atque diuersum Floriacum, de quo hîc acta; conditum nimirum, non à Leodebaudo, sed à Pipino Heristallio, regisque Childeberti tabulis assertum Fontanellensi monasterio; cuius ditioni plurima olim alia cœnobia suberant, ut obseruat Antonius Ypezus. Atque ex his monasterium Floriacum vnum aliquod fortasse fuisse, opinari possumus. Dicit tamen etiam potest, Pipinum, quia instaurauerit Floriacum illud celebre, idcirco pro conditore habitum.

HILDERICVS MAIOR DOMVS. Hunc annales reticent. Dagoberto regi maiores domus fuerunt Pipinus Heristallius, eiusque filius Grimoaldus. Cui anno DCCXIV. interfecto, subrogatus est à Pipino Theodoualdus Grimoaldi filius, sed puer admodum; moxque Pipinus obiit. Interim Bilitrudis, vxor Pipini relicta, cum Theodoualdo, rei summam capessuit. Sed indignè imperium eius tulere Neustrij, ad eò, ut bellum Theodoualdo indixerint, & in Cotiâ siluâ prælio victum fugatumque, repudiauerint, eiusque loco maiorem domus creauerint Ra-

gin-

ginfredum. Credibile est autem tum, cum Neustrij à Theodoualdo auersi essent, Hildericum hunc apud eos pro maiore domus interim fuisse, & exercitum in Austrasios duxisse, donec eo fortè in prælio interempto, Raginfredum eligerent.

Potuit etiam forte hic Hildericus honorarium gessisse maioris domus titulum, velut gessisse videtur Radobertus, qui Chlodouei Iunioris regis tabulas, exaratas in cortice, ita signauit: *Radobertus maior domus S.* Gessisse verò Radobertum honorarium tantum magistratum, inde intelligi videtur, quod Chlodouæi regnum totum, alios non habuit maiores domus, quam Egam, Erkonualdum, & Pipinum; nullum Radobertum. Tabulas porro Chlodouæi profert Doubletius Libro III. antiquitatum cœnobij D. Dionysij, capite IV.

Alius quoque explicandi modus est, si Childericum hunc, maiorem domus Burgundiæ, vel Aquitaniæ fuisse dicas. Habuerunt enim istæ provinciæ suos quoque maiores domus, distinctos à maioribus domus Austrasiæ & Neustriæ, quos solos, vt primarios, antiqui, qui de maioribus domus scripserunt, percensent.

INIUSTE AVFERENS. Forte Hildericus beneficiario iure sibi Floriacense monasterium vendicabat. Ita quippe intellexisse videtur auctor hymni, dum ait, *de feodo disceptatum.*

PONTIFEX WILLIBRORDVS. Is iam inde ab anno DCXC. in Frisijs sementem rectæ religionis spargere cœperat.

FRESIANORVM FINES PENETRARET. Gemina per hoc tempus erat Frisia, vna Christianorum, gentilium altera. Illa post Pipini Heristallij de Ratbodo victoriam (de quâ mox) Francis parebat: huic dominabatur Ratbodus; sed in istam hostiliter irruperat, vt postea ex Willibaldo memorabitur. vtramque discriminabat fluuius *Lagbecki.*

Hic porrò vtriusque Frisiæ limitaneus amnis, *Lagbecki*, non est Lycus, quem modo Leccam vulgus appellat. Ita enim scribit Lutgerus in actis DD. Bonifatij & Gregorij: *Gregorius Traiectum* (quod & *Wiltaburg*, modo *Ultraiectum*) *antiquam ciuitatem, & vicum famosum Dorstad, cum illâ irradiant parte Fresonia, quæ tunc temporis Christianitatis nomine censebatur. Idem vsque in ripam occidentalis fluminis, quod dicitur Lagbecki, ubi consinium erat Christianorum Fresonum ac paganorum, cunctis diebus Pipini regis.* Docet hic locus, fluuij *Lagbecki* latus vnum, fuisse occidentale

Frisiæ Christianæ, in quâ Dorestatum. At nulla fluminis Lyci ripa, occidentalis eidem Frisiæ est, sed vel vna meridionalis exterior, vel altera septentrionalis interior. Denique Lycus, recto cursu Zelandiæ ostiaria petens, Bataviam & veteres Frisias tam Christianam quam paganam partem, perpetuo sinistro littore præradit. Vnde cum vtriusque Frisiæ medius limes esse non potuerit, relinquitur, vt negandum sit, Lycum eum esse fluuium, quem Lutgerus *Lagbecki* appellauit. Si vero quæritur quis sit igitur Lutgero fluuius ille *Lagbecki*; malim ego alieni quam mei esse arbitrij, an non Lauica, quem ore patrio Lauuam accolæ nuncupant, sit *Lagbecki* ille noster. certè nomen non multum abhorret; sed neque res longè discrepat. Lauica quippe, qui modò sinuosus & diuortijs multiplex per Frisiam occidentalem labens, Sneecam, Leuwardiam, Franickeram, Harlingam ciuitates alluit, eandem Frisiam in *Westergoam* & *Ostergoam*, hoc est, in occidentalem & orientalem discriminat. *Westergoam*, Hollandiam, *Ostergoam* Groningensem agrum respicit; adeo vt ad *Westergoam* conuersum Lauicæ littus, ripa illa occidentalis *Lagbecki* fluminis esse videri possit. De Frisiâ porrò Christianâ accipiendus scriptor noster.

AD FIDEM CHRISTI, A QVO DEUIAVERANT.

Willibaldus capite. IV. Libri de vitâ D. Bonifatij ita Ratbodi impij ducis irruptionem in Christianorum fines describit: *maximæque pars ecclesiarum Christi, quæ Francorum prius in Frisiâ subiecta erant imperio, Ratbodi incumbente persecutione, & seruatorum Dei factâ expulsionem, vastata erat ac destructa, idolorum quoque cultura, exstructis delubrorum fanis, lugubriter renouata.* Vt appareat, Ratbodum, anno DCXCII. victum, postea iterum Frisiam sibi creptam inuasisse, eique tam diu incubuisse, donec in miserabilem illum statum eam deieceret, facilè relabentibus barbaris ad gentiarum religionum cultum, à quo hactenus Willibrordus, Swibertus, alijque viri sancti errantes auocauerant.

IN PAGO LOMACENSI. Namurco vicina regio, inter Sabim ferè & Mosam diffusa, notissima Belgij nostri litteratis.

IN VILLA QUÆ DICITUR BEVERNA. Rogati de hâc villâ amplissimi Canonici D. Gereonis, nihil respondere potuerunt, quòd tabularium eorum incendio absumptum sit. Felicius quæsitum à Claudio Dorchinfangio, theologo nostro, qui in Namurgeni agro locum inuenit *Biene*, ad fluuiolum, qui Ogniaci Sabim influit, situm
inter

inter duos vicos, quibus *Gogny* nomen. Incolæ modò corruptè, vt omnia corrumpit vulgus & ætium, *Bieme* nuncupant. Sed quod addunt, *la Colonioise*, hoc est, Colonienſis, planè locum *Beuernam* nobis liquido demonſtrant. Vt & illud, quod conſtat hæſiſſe templo parœciæ Biemenſis ſacellum D. Seuerini Colonienſis epiſcopi, à comitibus Namurenſibus olim dotatum, ſed modò dirutum.

S. GERONI. Gereon ex Thebæâ legione dux, cum commilitonibus, Colonia Agrippinæ, anno CCLXXXVI. martyrium fecit, baſilicâ peruectâ ibi honoratus.

CVNIBERTVS ET SEVERINVS. Celeberrimi duo, ſanctiſſimique Agrippinenſes epiſcopi, hic D. Martino Turonenſi, ille Dagoberto Magno, filioque eius Chlodouæo, æqualis.

PRINCIPI APOSTOLORVM PETRO ET GERONI. D. Petro baſilicam Colonia Agrippinæ poſuit D. Maternus, primus eius vrbiſ epiſcopus, vt prodit Harigerus. Fuit autem hæc baſilica ceterarum Agrippinienſium caput, iam anno DCCCLIII. quo Lotharius imperator tabulis publicis eam *matrem eccleſiam* nuncupauit, eiufque ditionis eſſe memorat *monaſterium martyris Chriſti Gereonis, & ſociorum eius, ſed & monaſterium beatarum Virginum, necnon & eccleſiam S. Pantaleonis, quæ ad theſaurum & luminaria eiusdem matris eccleſia pertinere dignoſcitur.* Recte itaque Diuiſ Petro & Gereoni in medium reddi iubetur, quod præcipuum D. Gereonis erat.

POST HÆC. Exigit locus, vt ciuilia bella, quæ Pipino Heriſtallio mortuo Francos agitârunt, à fontibus repetamus.

Theodericus rex, Dagoberti noſtri auus, præfectos prætorio ordine in Neuftriâ habuit Ebroinum, Ghislemarum, Bertharium, homines impotenter dominatione vtentes; quos dum Neuftrij non ferunt, ad Pipinum Heriſtallium, Auſtraſiæ prætorio præfectum, haud ſemel animos fœdera que inclinauerunt. Pipinus haud ſegnus occaſionum, arma in Neuftriæ prætorio præfectos regemque Theodericum mouit, donec victoriâ magnâ potitus ad Tetricium in Veromanduis, Theodericum regem ditionis ſuæ fecit, relicto tamen ei regno, ſed velut precario, additoque Norberto prætorij in Neuftriâ præfecto. Ipſe interim regiâ poteſtate Francis imperauit; vnde & metenſium annalium ſcriptor, titulum ei *principatus ſingularis ſuper Theodericum attribuit.* Atque exinde Francorum reges penè infra præfectorum prætorij potentiam ſtrati iacuerunt.

Theo-

Theoderico autem mortuo, reges facti sunt, primùm filius, eius Chlodouæus, deindè filius eius alter Childebertus, cui Pipinus, mortuo in Neustriâ Norberto, Grimoaldum filium suum natu minorem, præfectum prætorio addidit, quo & Dagobertus ab obitu Childeberti patris est vsus. At cæso Grimoaldo, Pipinus Theodeualdum puerum, eius filium, suffecit, moxque anno DCCXIV. desinente, mortuus est, relicto filio notho ex Alpaide concubinâ, Carolo. Hunc Bilitrudis Pipini relicta coniux exosa, confestim habuit in custodiâ, ipsa cum Theodoualdo moderatura imperium. Hic Neustrij locum sibi datum rati excutiendæ Pipini stirpis potentix, arma in Theodoualdum sumpsere, quem eodem, aut sequenti potius anno DCCXV. in siluâ Cotiâ, haud longè Compendio, prælio victum, in fugam egere, moxque creato Raginfredo Neustriæ prætorij præfecto, superatâ siluâ Carbonariâ (vbi modo Hainonum sedes) ad Mosam vsque arma protulere, isto etiam cum Rathbodo Frisiorum duce fœdere. Cui Neustriorum expeditioni adfuisse Dagobertum nostrum, per obscurè intelligi videtur ex chronico, quod Duchesnio Moisiacense appellare placuit. *Franci denuo in Cotiâ siluâ contra Theodaldum & Austrasios irruunt, ac sese mutuò dirissimâ cade prosternunt. Theodaldus autem per fugam lapsus, ereptus est. Ipso quoque fugato, Raginfredum maiorem domus elegerunt. Regis Dagoberti exercitu Carbonariam siluam transeuntes, vsque Mosam fluum, terras siluasque vastantes, succenderunt. Cum Rathbodo duce gentili amicitias ferunt.* Sed annales antiquiores, scripti Carolo Magno imperatore, apertè Dagobertum ei expeditioni adfuisse memorant. *Franci denuo in Cociâ siluâ contra Theodaldum vel Austrasios irruunt, ac sese mutuò dirissimâ cade prosternunt. Theodaldus autem per fugam lapsus, ereptus est. Ipsoque fugato, Raginfredum maiorem domus elegerunt. Qui commoto cum rege Dagoberto exercitu, Carbonariam siluam transeuntes, vsque Mosam fluum terras siluasque vastantes succenderunt, cum Rathbodo duce gentile, amicitias ferunt.*

*Hoc alius veterum nemo tradit.

Inter hæc Carolus erumpit è custodiâ: de quâ re ita scribit Theodericus Epternacensis, qui sub annum MCXCII. diplomata omnia suæ domus in librum vnum, quem aureum vocant, contulit, interpositis nonnunquam regum atque imperatorum rebus gestis, quas ex antiquis annalibus desumpsit. *Carolus post IIII. menses de captiuitate, quam Aquifgrani * passus est, Dei permissione liberatus, collecto per Ribuariam (regio est inter Rhenum Mosam ac Mosellam) exercitu ut erat acer ingenio, & ad captan-*

captandum populi senorem instructissimus, in principatum alterius partis est prouectus. Post hæc Ratbodum mense Iulio, potius, ut Ado Viennensis, quam mense Martio, ut annales, quos Pithoeus primum edidit, aggressus cum eo pugnat.

Nec alia in Frisios viuo Dagoberto suscepta expeditio est. Oportuit itaque Dagobertum Neustrasiorum partes deseruisse; tum nimirum, cum Carolus è custodiâ elabens, passim vbique summo omnium plausu (ut proditum in annalibus Metensibus) susceptus est. Deserendi autem Neustrasios, & ad Carolum transeundi, grauis, ac Dagoberto quidem à puero sanctissimè instituto, vehemens erat causa, quod Neustrasij cum Ratbodo Christianorum acerrimo hoste fœdus pepigissent. Nec dubium, quin Willibrordi, summi eâ tempestate viri, inuitantis, & miserabilem Frisix Christianæ statum exponentis auctoritas, plurimum ad perlicendum in illas partes Dagobertum valuerit.

Excogitari & alia causa potest, cur à Neustrasij ad Austrasios Dagobertus transierit. Constat veterum omnium fide, Neustrasios, mortuo Dagoberto non vnum ex filijs eius (quos Ioannes à Leidis, non nouus auctor, pulsos ab iisdem Neustrasij scripsit) sed Daniele quendam, imposito ei Chilperici nomine, regem creauisse. Cuius rei causa si porro quæritur, facilè eò deuenitur, ut dicendum sit, fuisse aliquid in Dagoberto, quod Neustrasios offenderet. Et tradit Philippus Bergomas (nec ipse scriptor recens) Dagobertum à Raginfredo coactum in expeditionem aduersus Austrasios per siluam Carbonariam vnâ secum ire. Si iuit coactus, docet nos utique id argumentum, Dagobertum, nec fuisse propensum in Neustrasios, nec auersum ab Australijs. Quin imò, sunt auctores memoriæ paullò recentioris, qui aut ex vetustis libris, aut certè ex probabili obseruatione sua scribant, coluisse inuicem amicitiam Dagobertum & Carolum Martellum, qui post hæc bella ciuilia, filium Dagoberti Theodericum, ut legitimum hæredem, regem creauit. Ut appareat tandem Dagobertum, quod à Neustrasij & Raginfredo esset alienus, inclinaretque ad Austrasios & Martellum, eam ob rem illis relictis, ad hos transiisse.

DEVECTVS NAVIGIO. Si vnde, & quo Dagobertus discesserit, attenderimus, apparebit, ex Lomacensi pago, vicinum Mosam conscendisse, & deportato secundo flumine exercitu, Wahalim intrasse, inde itinere terrestri per Batauiam Dorestatum peruenisse.

DORISTATVS. Hodie *Wick te durestede* ad Lycum fluum; quàm

H

urbem

urbem olim in Frisiâ Christianâ contentam, antea ostendimus. Eam Pipinus Heristallius, victo Ratbodo, vna cum occidentali Frisiâ ditionis suæ fecerat, vt Fredegarius scribit, produntque annales Metenses. Quid porrò Dorestati in Christianâ religione promouendâ egerint DD. Willibrordus & Switbertus, ita in huius actis (quæ tamen interpolata) proditum: *presbyteros & diaconos ordinauerunt, qui eos in verbo fidei & ministerio baptizandi adiunarent, maximè in magno vico Durstat, in quo per biennium predicantes, totum populum ad fidem perduxerunt Christi, ac sana idolorum commutantes in ecclesias Christi, quinquaginta duas dedicârunt ecclesias parochiales in eo.*

BACVLVM SVVM QVEM MANV TENEBA.

Auctor hymni, *sceptrum* interpretatus est.

BONIFATIUS. Hic est magnus ille Moguntiacensis episcopus & martyr, de cuius in Frisiam aduentu, hæc memoriæ prodidit Willibaldus, discipulus eius, capite IV. libri de vitâ eiusdem. *Non multo transacto postliminio, nautarum nauiter nauus quidam epibata, consentiente nauclero, aggressus est nauem, nautoque impenso, prospero ventorum flatu peruenit ad Dorstat, ibique aliquamdiu commoratus, debitum Domino Deo exsoluit die noctuque praconium. Sed quoniam graui ingruente paganorum impetu, hostilis exorta dissensio inter Karolum, principem gloriosumque ducem Francorum, & Ratbodum regem Fresorum, populos ex utraq; parte perurbabat, maximaque pars ecclesiarum Christi, qua Francorum prius in Fresiâ subiecta erant imperio, Ratbodi incumbente persecutione, ac feruorum Dei factâ expulsiōe, vastata erat ac destructa, idolorum quoque cultura exstructis delubrorum fanis, lugubriter renouatâ, tunc vir Dei prospectâ peruersitatis nequitia, peruenit ad Trehit, ibique aliquantis exspectatis diebus, aduenientem regem Ratbodum allocutus est, & multis illarum circumuallatis ac conspectis partibus, utrum sibi in futurum prædicationis vsq; patesceret locus, perquiret, proponensque animo, ut si quâ in parte huius populi euangelium aditus, quo claresceret, & verbi Dei semina ministraret.*

Necdum autem Bonifatio Latinum hoc erat nomen, sed postea demum Romæ à Leone PP. id datum est, cum hæcenus nomen ei esset patrium, *VVnsfrido.*

REGIS ARCHICAPELLANVS. Archicapellanorum in palatio munus summum fuit, idque fermè obierunt episcopi. Erant autem archicapellani caput cleri palatini, &, vt palatini comites præerant ciuilibus causis, quotquot ex toto regno in regiam deferebantur: ita archi-

capellanus sacrorum hominum litibus erat in aulâ iudex. Et hæc vulgò nota.

Hoc autem munus non potuit Dagoberto viuò gessisse Bonifatius, hucusque tantum hospes in hisce locis; siquidem non multum in Frisiâ commoratus, Britanniam repetiuit, & mortuo demum Ratbodo rege, redijt, vt Willibaldus prodit. Actum, Dagoberto etiam mortuo, Gregorius II. pontifex maximus litteris eum Carolo Martello commendauit.

Pipino autem rege, archicapellani munus administrâsse Bonifatius potuit. Certè archicancellarium Pipini regis, produnt tabulæ quædam * *Supposit* Epternacenses, ita signatæ.

*Signum domni Pipini regis gloriosissimi. Bonifatius
archicancellarius recognoui.*

ET ex epistolâ CIV. Bonifatij iam senis ad Pipinum regem, haud obscure intelligitur, palatino aliquo magistratu eum functum. *Nunc autem gloriose fili, inquit, cognoscas, quia per misericordiam Dei credo, quod possim in seruitio vestro iterum esse. Propterea petimus vos, vt nobis indicetis, si ad placitum vestrum (placitum iudicia, causarumque actiones appellabant) debeamus venire, vt vestram voluntatem perficiamus. Quod an de munere archicapellani, an archicancellarij, an de vtroque (iungi enim postea solebant) accipiendum sit, agrè dixerim.*

Vt ut est, scriptor noster, dum Bonifatium archicapellanum regis appellauit, vsus est prolepsî, quæ facîle vigilantissimo cuique obrepit, quæque passim vtimur.

PERREXIT FRESIAM. Cum Dorestati Dagobertus iam esset, vtique Frisiam attigerat; sed quia in limite ad oram Lyci erat is vicus, in interiorem Frisiam necdum peruenerat, quò pergebat.

IBI TAMDIU COMMORATVS, QVVSQVE IDOLA CUNCTA DESTRVERET. Sub anni DCCXIV. finem obiit Pipinus Heristallius, Mox aduersus Theodoualdum nepotem eius, creatur à Neustrasijs præfectus prætorio Raginfredus. Pugnatur deindè in filuâ Cotiâ: Raginfredus ad Mosam vsque populatur, iccto fœdere cum Ratbodo, in quem Martellus *mensè Martio*, vel potius, vt scribit Ado in chronico, *mensè Iulij*, pugnat. Fuit ergo breuis Dagoberti in Fri-

siâ commoratio. Sed exiguo quouis spatio eueriti idola, & cetera. quæ deinde narrantur, fieri potuerunt.

PRINCIPEM ITAQUE ILLORVM RATBODVM IN INKREDVLITATE PERDVRA NTEM. Non est improbabile, Dagobertum per legatos cum Ratbodo primùm egisse, vt à sacrilego cultu idolorum abscederet; sed peruicacis animi hominem emolliri nequiuisset, donec insigni caco dæmonis arte circumuentus, anno DCCXIX mortuus est, vt refert Ionas in actis D. Wulfranni.

EXTRA FINES FRESIANORVM IN DANE MARCHIAM EIECIT. Fuisse hoc æuo conterminas Frisiam & Daniam, acta D. Lutgeri capite XVIII. docent. *Profectus est Lutgerus ad quandam insulam in consinia positam Fresonum & Danorum, quæ à quodam Fosete, quem frustra gentilitas Deum estimabat, Fosetesland appellabatur.* Paria scribit Alchiwinus de D. Willibrordo. *Peruenit in consinium Fresonum & Danorum ad quandam insulam, quæ à quodam Deo suo Fosite, ab accolis terra, Fosites land appellabatur, quia in eâ eiusdem Dei sana suere constructa.* *Farriam* eam insulam nominat Adamus Bremensis, historiæ ecclesiasticæ capite CCX. sitam in ostio Albis. Paruisse autem eandem insulam Ratbodo, certum est ex Alchwinus actis D. Willibrordi: non item liquet, an ibidem fuerit Ratbodi regiâ, quod Marcellinus in actis D. Swiberti (sed parum integris) prodit. Ex his porrò efficitur, Albium fluuium Frisijs fuisse pro termino: ultra flumen, proximè habitasse Danos.

Quod verò hucusque in Daniam pulsus à Dagoberto Ratbodem noster ait, in eo moderandus est ex annalibus publicis, quatenus hoc Caroli cum Ratbodo bellum attigerunt. Auctor Theoderico Ianiori æqualis. *Carolus super ipsos Frigianos inruit, ibique maximum dispendium de sodalibus suis perpeffus est, atque per fugam dilapsus abscessit.* *Fredegarius scholasticus: contra quem Ratbodem, predictus vir Karolus cum exercitu suo consurgens, certamen inuicem in ère. Sed non modicum ibi perpeffus est damnum de viris strenuis atque nobiles. Cernensque lesum exercitum, terga vertit.* *Ado Viennensis in chronico: Ex aliâ parte Ratbodus dux cum Frisonibus contra eundem ipsum Carolum insurgit. Pugna validâ commissâ cum Frisonibus, Carolus grandi damno afflictus, dilapsus est.* *Ratbodus vsque ad Coloniam cuncta deuastans peruenit, mense Iulij, anno incarnationis Domini DCCXV.* *Annales Pirhocani: Carolus primo certamine contra Ratbodem regem Frisonum, qui Coloniam vsque venerat, mense Martio pugnans,*
dum

dam fortiter dimicat, magnum exercitus, sui damnum consequitur. Annales Metenses, Caroli Martelli primordia fufius profequuntur. Karolus autem excellentiffimus princeps, de aduentu Ratbodi certior factus, occurrit eis in itoque certamine, magna ex utraq; parte, clades exstitit, Diximente nocte eadem, hostis uterque fuis fele mandauit. Karolo autem uifum est, ad refiftendum hosti, copias augere.

Cum his ut attemperetur fcriptor nofter, ita interpretandus est, talisque digerenda narratio. Dagobertus cum Carolo in Frisiam Christianam, quo Ratbodus irruerat, & quo inuitarat Willibrordus, ductis copijs, facile omnia componit, Ratbodo ad eius aduentus famam regresso in Frisiam gentilem. Allato deinde nuntio, mouere Ratbodum, & iam cum exercitu Coloniam usque excurriffe, signis in eum conuersis, acie configit. Cumque post acie certamen, dubio Marte, nox praelium diremisset, retro quisque, unde uenerant, discessere; Karolus in Frisiam, Christianam proximaque loca, exercitum ibi redintegraturus: Ratbodus in Frisiam ditionis suæ, quæ Daniæ propior. Atque ita eiectus in Danemarham extra Fresianorum Christianorum fines, dici ut cunque potest. Nec aliud eius exilium uiuo Dagoberto haftenus ego quidem excogitauerim. At Dagoberto mortuo, uictum à Carolo Ratbodum, indicio est Alchwinus in actis D. Willibrordi; *Karolus multas gentes sceperis adiecit Fraucorum, inter quas etiam cum triumpho gloriâ Fresiam deuictio Rabbodo paterno supper addidit imperio.* Nusquam tamen quidquam in ueterum annalibus est, de Ratbodo armis Caroli subactio: est autem de Poppone, qui Ratbodo extincto, Frisij imperauit.

WILLIBRORDVM PONTIFICEM IN SEDE SVI PONTIFICATVS DECENTER RELOCAVIT. Iam supra Willibaldus docuit, *expulso* à Ratbodo ex Frisîa Christianâ *seruos Dei*, in quibus nofter Willibrordum non obscure censet, dum eum à Dagoberto *restitutum* in Traiectensem ciuitatem refert, ubi iam anno DCXCVII sedem Sacerdotij fixerat.

COMMENDAVIT REX ILLI PRADICTVM BONIFATIVM. Valuisse postea, mortuo Ratbodo, hanc apud Willibrordum commendationem, probauit euentus. Willibaldus in actis D. Bonifatij, capite VI. *Sanctus hic Dei famulus.* Bonifatius, *cooperator factus est etiam, per tres instanter annos Willibrordi archiepiscopi, multumque in Christo laborans, non paruum Domino populum, destructis* (in Frisîa præsertim gentili)

delubrorum fanis, & exstructis ecclesiarum, cratorijs, prefato pontifice opitulante, acquisiuit. Addit deinde, Willibrordum ætate confectum, sufficere in sacerdotio suo Bonifatium voluisse.

CETEROSQUE SAPIENTES. Willibrordi sodales, quibus cum ex Britannia soluerat Alchwinus eos undecim fuisse scribit, at Beda vetustior, imò coætaneus, duodenas, in quibus Switbertum recenset. Accessere deinde alij. Hos ergo, etsi Willibrordo commendatissimos, impensius etiam Dagobertus commendatos esse voluit.

EXEMPTO DENIQUE WILLIBRORDO REBUS HUMANIS. Anno DCCXXXIX. decessit D. Willibrordus; decimo quinto post, Bonifatius ad Frisios redijt.

COLONIAM REVERTITUR. Non tamen cum eo Carolus. Nã ante annum DCCXVIII. quo post victum Vinctiaci Raginfredum, thesauros regio Coloniam asportauit, eam urbem ingressus non videtur, infessam interim ab eius inimica Bilitrude; quæ Dagobertum, pium principem, & alieni arbitrij regem, facile tulerit, præsertim postquam deseruerat partes Neustrasiorum, qui anno post mortem Dagoberti proximo Coloniam hostiliter aggressi, non nisi auro Bilitrudis abigi à incenibus potuere.

AD LOCVM QVI DICITVR AD SANCTOS AVREOS. Causam nominis attulit Gregorius Turonensis libro I. de miraculis, capite LXII. *Quia admirabili opere ex musiuo quodammodo deaurata resplendet, sanctos aureos ipsam basilicam incolæ vocitare voluerunt.*

ADEBRECIAM. An *Arbres*, vicus tertio fermè lapide à Beuernâ orientem versus distans?

VENATORE SVO THASSILO. Verisimile est, hunc fuisse ex venatoribus, quos *principales* vocat Hincmarus, ex commentariolo Adalhardi Corbeiensis abbatis, de officijs palatinis Francorum. Erant hi venatores in aulâ quatuor, cum aucupe vno, seu *falconario*, quorum munus describit idem Hincmarus epistolâ XIV. viri, haud dubiè, nobiles; quod vel ex hoc Thassilone apparet, cui rex, vt clienti, villam Adebreciam seruauerat.

VAPORACENSEM PAGVM. Nostratibus hodie est, *le pais de vvaiure*, & Germanis *der vvauart*, vulgò antiqui *vvabrensem*, *Vvauerensem*, *vvauariensem*, *vvaprensem*, & *pagum de vvebrâ* nuncupabant, quod hymnus, de S. Dagoberto corruptius dixit *vvipriam*, seu *vvepriam* Indivisione regnorum Ludouici Pij, *vvarensis*, absque pagi additu, appellatur.

F u it

Fuit Vaporacensis seu Vabrensis ingens pagus, duos complectens comitatus. Portio Caroli Calui, in diuisione regni Lotharij.

Lingas, quod de ista parte Mosæ est, & pertinet ad Welfatum.

Scarponinse.

Viriduninse.

Dulminse.

Arlon.

VVABRENSE COMITATVS II.

Mosminse.

Castritium.

Condrust. &c.

Antiquissima vabrensis pagi mentio est apud Gregorium Turonensem, libro IX. historię, capite XII. *Erat villa in pago Vabrensi, cui imminabat Mons arduus. In huius cacumine basilicam in honore sancti ac beatissimi Martini construxit Childebertus. Ferebant ibi castrum antiquitus fuisse, sed nunc non curâ, sed naturâ tantum munitum erat.* Huius veteris munitio- nis reliquias idem Gregorius, supra capite IX. *castrum Vabrense* nomina- uerat, *villa Ursionis propinquum.* Villam autem castro huic Vabrensi ad pe- dem montis subiectam, quoniam haud multum (*ut ex eodem Gregorio intelligitur*) Viriduno aberat, sitaque erat in Austrasiâ, sunt, qui Ferteia- cum * esse autement, oppidum prouinciæ Luciliburgensis, inter Iuodiû & Montem Medium, ad Carum flumen. Certè loci habitus, ut hodiè res sunt, Gregorij verbis omninò respondet. Ait enim Gregorius in *cacu- mine montis*, qui *villa imminabat*, stetit basilicam D. Martini. Atque etiâ hodie in monte proximè ad Ferteiacum, templum visitur, D. Vulfilaico diacono Langobardo, & stilitæ sacrum, qui quondam ibi D. Martino ba- silicam magnam construxerat, *quasi octo millibus à castro*, inquit Grego- rius libro VIII. capite XV. quod ipse *Eposium*, nos Iuodiuum dicimus. Sed ea basilica postea à D. Vulfilaico nomen accepit, abolito D. Martini ti- tulo, diciturque hodiè à *Saint VValfroy*. Atque ea D. Martini, quam Vul- filaicus ædificauit, basilica, illa ipsa est, quam Magnericus Treuironum episcopus, *in monte pagi Vabrensis*, ut in eius actis tradit Euerwinus ab- bas, posuit, sacrisque D. Martini reliquijs exornauit. Nec mirum vnus basilicæ trescoætaneos dici conditores, Childebertum, Magnericum Vulfilaicum. Nam Vulfilaicus condendæ fuit auctor, Childeberto rege præbente impensam, Magnerico dedicante.

Sed quo notiores sint Vaporacensis, seu Vabrensis pagi fines, quædam eius

eius loca ex veteribus tabulis apponam. Anno DCLXXIX.

Tabulæ Pipini Heristallij & Biltrudæ coniugis eius. *Nugaretum* (Nauroy) sita in pago *VVabrinse*.

DCCIV.

Tabulæ Arnulfi ducis: *Floriacum* (Fleury au pais Messin) situm in pago *VVabrinse*, in comitatu *scarponinse*.

DCCLXIII.

* *Bauone-* Tabulæ Chrodegangi Mediomatricensis episcopi ? *Bononecurtis* (* *Bon-*
curtis. court) *Cincioneuilla* () in ipso *VVambransi* pago.

* *Cippiene-* Item: *Cipponiuilla** (*Sponuille*) & *VVafnauilla** (*Wauille*) & *Bersaldo-*
uilla. *curtis* (*Bertoncourt*) in pago *VVanbrinse*.

* *VVafsa-*
uilla.

DCCLXVIII. vel sequenti.

Tabulæ Bertrammi: in pago *VVabrinse*, scilicet in *Heldingen* (*Hellingen*) & in *Frisingen* (*Frisingen*)

DCCLXIX.

Tabulæ Blitcharij; *Berulsiuilla* (*Bruuille*) in pago *VVabrinse*, in comitatu *viridunensi*, superfluum *Senode* ()

DCLXX.

Tabulæ Angilramni Mediomatricensis episcopi. *Gaudiacum* (*Jouy*, supra *Diuodurum*, vbi aqueductus magni pars) de ratione *S. Stephani*, sita in pago *VVabrinse*.

Tabulæ Bosonis comitis: *Quinciacum* (*Quincy*) in finem *VVaurense*, superfluum *Azenna*. (*Azene*)

DCCLXXI. vel sequenti.

Tabulæ Mauritiij: in pago *VVabrinse*, in villa qua dicitur *Matinga* (*Met-tendorff*) & in alia villa, qua dicitur *Crupsta*. (~~*Crouchten ad Algon-tiam infra M...*~~)

DCCLXXXIII. vel sequenti.

Tabulæ Audradi: in pago *VVabrinse*, villa nuncupante *Eptiaco* (*Itzich*)

DCCLXXXVI.

Tabulæ Beornradi abbatis *Epternacensis* & *Audradi*: *Eptiaco* (*Itzich*), in pago *VVabrinse*, super flum *Alsentia*.

DCCXC. vel sequenti.

Tabulæ *Garbani* & vxoris eius *Ratkind*: in pago *VVabrinse*, iuxta castellum nomine *Zolueren* (*Zoluer*) in villa, qua vocatur *Elagenen*. (forte *Safem*.)

DCCXCV.

DCCXCV. vel sequenti.

Tabulæ Ranbenti & Sororis eius Renildæ: in pago *VVaberinse*, in villâ, que vocatur *Crufta* (*Crouchen*.)

Tabulæ Hamelini & vxoris eius Dadæ: in pago *VVabarinse*, in loco, qui dicitur *Gandridengen* () super flumio *Sunera* ()

Tabulæ Henrici: in pago *VVabarinse*, super flumio *Alfantiâ*, in loco, qui dicitur *Scuffelingen* (*Schifflingen*)

DCCCIII. vel sequenti.

Tabulæ Erembaldi: *Hilde* () in pago *VVaberinse*, super flumio *Alfantiâ*.

DCCCXXII.

Tabulæ Warnildis: *Dodoncourtin* (*Doncourt aux templiers*) in pago *viridunenfe* siue *VVabrinse*.

DCCCLI.

Tabulæ Alfarai: *Bibonismons* (*Bomont*, ad *Ornam* in monte situs vicus) in pago *VVabrinse*, super fluum *Orna*. Fluuus ille *Venantio Fortunato* notus, libro X. carmine IX, vulgò *L'orne*, in *Mosellam* medio inter *Diuodurum* & *Theodonisuillam* spatio influit. Regio adiacens, *L'ornois* modò dicitur, à vico *Ornâ* (vnde fluuio ortus & nomen) ad *Mosellam* porrecta.

DCCCLIII.

Tabulæ Erkanfridæ, vxoris *Nithardi* comitis. *Marisch* (*Merfch*) in pago *VVabrinse*.

DCCCLXVII. vel sequenti.

Tabulæ Adalini: in pago *VVabarinse* in loco nuncupante *Hafmaxinga* marca (*an Hespringen?*)

DCCCLXXIV.

Membrana vetus: *Iuueniacum* (*Iuigny*) in pago *VVabrensi*.

DCCCLXXVI.

Tabulæ *Walonis* episcopi *Mediomatricensis*, & *Leutchardis*, filij quoque eius *Nithardi*. *Brancelinga* () super fluum *Alfontiam* in pago *VVabrinse*.

DCCCXXXV.

Tabulæ *Barnardi*, & *Ermigaudi* abbatis *Gorziensis*: *Gandribrisia* (*landelise* sur *L'orne*) in pago *Viridunenfe* siue *VVabrinse*, in *Theutero* pratorum una fronte fluum *Orna* currit. I Item

Item: *Bettoniacum* (Bettancourt) seu *Bettoniscurtis*, in pago *vir dunense* sue *VVabrinse*, super fluvium *speona* ()

DCCCCXIV.

Tabulæ *Wigerici abbatis Gorziensis*: *Confluentis* (Conflan) in pago *VVabrinse*, in comitatu *Vir dunensi*, super fluvium *Horna*.

DCCCCXXXIII.

Tabulæ *Adalberonis episcopi Mediomatricensis*: *Ecclesia ad Dominum Martinum* (Dom Martin) in pago *VVaurensi*.

DCCCCCLIX.

Tabulæ *Hilgundis comitissæ*: *Villa Grimincia* (Grimigny) in pago *VVa-
prens*, & comitatu *vir dunensi*.

DCCCCCLX.

Tabulæ *Othonis Magni*: *Freneia* (Fresne en Waiure) *Villare* (Viller) *Sennet* (an Senone?) in pago *VVaurensi*.

DCCCCCLXXXII.

Tabulæ *Othonis II. Amella* (Amel) & *Godulfi villa* (an Ioudrouille non longe ab Amella?) in pago *VVebrina dicto*.

DCCCCXCII.

Tabulæ *Godefridi*: *Geuerardi fossa*, inter duos torrentes, *Lotofam* & *Horonsem* () sita in pago *VVaurensi* & comitatu *scarponinse*.

DCCCCXCVII.

Tabulæ *Othonis III. Monderchinga* (Mondrich) in pago *VVasariensi*.

MXV.

Tabulæ *Henrici II. Imperatoris*: in pago *Vvaprensi*, in comitatu *de Casterei*, *pradium Ballodium* (In alijs tabulis eiusdem *Henrici*, scriptum ita: *Bailodium* in pago *Mattensi*) *Baillen en Matoix*.

MLIII.

Tabulæ *Vulneranni*, vel *Willeranni*: *Careica* (Cherey) in pago *VVa-
brense*.

Vndè pagum *Wabrensem* inter *Crustam*, *Luciliburgum*, *Diuodurum* *Mediomatricorum*, & *Eposium* seu *Iuodium*, latè excurrissè, apparet. Eum autem ambibant in orbem pagi hi: *Mosomensis*, *Arduennensis*, *Bedensis*, in quo *Epternacum*, & *Beda vicus* (*Bitburg*) *Recensis* seu *Ric-
ciasensis*, in quo *waldefinga*, & *Sirka*; *Iudiciacensis* apud *Theodonis* *Villam*, trans *Mosellam*, *Salnensis* (*le Saulnois*) ad *Saliam* fluvium, *Me-
tensis*,

tensis, Scarponensis, Castereiensis, Mattensis & virodunensis; qui tamen postremi quatuor cum Vabrensi sæpe confusi; eo quod Vabrensis provincialis esset.

PER ILLIUS PAGO DESERTA. Quà pagus Vabrensis Mosæ & Mosellæ est propior, felicioris est soli, & campestris: saltuosior idem, quâ longius inde recedit, & multum de ingenio ac indole trahens vicinæ Arduennæ, venationibus priscorum Franciæ regum celebratæ. Quin imò pars deinde Vabrensis pagi Arduennæ videtur accessisse. Nam vicus *Marisch*, qui in tabulis Erkanfridæ locabatur in Vabrensi pago, in tabulis Sigifridi comitis Luciliburgensis, anno DCCCCXCIII. editis, ponitur, *in comitatu Ardenensi.*

IN LOCVM QUI VOCATUR SCORCIAS. *Scorias* habet alius codex; Theodericus Epternacensis infra citandus in *Cortia siluâ* dixit. Silua porrò altero à Sathanaco lapide est, Vabrensis appellata (*le bois de Voiure*) in quâ degit eremicola, dictus vulgò *eremita D. Dagoberti*, atque ante annos ferme viginti visebatur ibi eiusdem D. ædicula. Manat ibi quoque limpidus & copiosus fons. Hoc loco D. Dagobertus martyrium fecisse creditur, solentque etiam nunc Sathanacenses annuâ supplicatione eousque procedere. Partem autem huius nemoris accolæ vocant *Scincertè*, vel *Scine artel*, quod nomen, vt acutè perspexit vir eximius Floncelius, est ipsissimum siluæ *Cortia* seu *Scorcia* vocabulum, etsi nebulâ quâdam ex æui diurnitate obfuscatum.

MILITIBVS. Equestris ordinis viris. Vix enim aliter ætate mediâ appellari ij soliti, quam *militēs*. Nicolaus monachus, in actis D. Godofridi Ambianensis episcopi: *Totius Flandriæ nobiles siue milites.* Glossæ antiquæ Latino-Saxonice: *Miles, ridder; militare, ridder macken, Militia Ridderchap.*

FILIOLVS EIVS. Ex baptifimo. Augustinus sermone CLXIII. de tempore.

MAGNAM IN SOMNIS VISIONEM. Fortasè qui visum hoc leges, ad fabulas, & Æsopæos logos voles amandare. Sed caue faxis, nisi cum Paulo Diacono, & Aimonio in contentionem venire mauiis. Simile enim planè somnium Guntramno Burgundionum regi oblatum, sed in Francorum historiâ prætermisum, Paulus Libro III. de rebus Langobardorum, capite XXXV. inseruit, ex eoque hausit Aimoinus, libro III. capite III. Paulus ita narrat. *Guntramnus, cum venatum quodam*

dam tempore in siluam isset, & ut solet fieri, hâc illâque discurrentibus socijs, ipse cum uno fidelissimo canidem suo (Warnarium nuncupant Burgundi) remansisset, grauiissimo somno depressus, caput in genibus eiusdem fidelis sui reclinans obdormiuit; de cuius ore paruum animal in modum reptilis, egressum, tenuem rinulum propter discurrebat: ut transire posset, satagere cœpit. Tunc isdem, in cuius gremio quiescebat, spatham suam vaginâ exemptam super eundem rinulum posuit, super quam illud reptile, de quo diximus, ad partem aliam transmeauit. Quod cum non longè exinde, in quoddam foramen montis ingressum fuisset, & post aliquantum spatij regressum, super eandem spatham præfatum rinulum transmeasset, rursus in os Gunthramni, de quo exierat, introiuit. Gunthramnus post hac expergefactus, mirificam se visionem vidisse narrauit. Retulit enim sibi apparuisse in somnis, quod fluminem quendam per pontem ferreum transisset, & sub monte quodam introisset, ubi multa auri pondera aspexisset. Is vero, in cuius gremio caput tenuerat, cum dormisset, quid, de eo uiderat, et per ordinem retulit. Quid plura? Effossus est locus ille, & inestimabiles thesauri, qui ibidem antiquitus positi fuerant, sunt reperti. De quo auro ipse rex post modum ciborium solidum mira magnitudinis, & magni ponderis fecit, multisque illud pretiosissimis gemmis decoratum, ad sepulchrum Domini Hierosolymam transmittere uoluit. Sed cum minime potuisset, idem supra corpus beati Marcelli martyris, quod in ciuitate Canallono sepultum est, ubi sedes regni illius erat, poni fecit, & est ibi usque in presentem diem; nec est usquam ullum opus ex auro effectum, quod ei valeat comparari.

C. V. Jacobus Chiffletius, post cuius subtile & acre iudicium, examine ac librâ non est opus, Gunthramni hoc insomnium verum esse censet, in Vefontione suâ, parte II. Germano episcopo. Nec ego negaucrim Gunthramnum hoc somnium verè somniauisse, Sed ut ad Dagobertum nostrum idem illud somnium pertineat, agrè induci possum ut credam. Certè cum morbo mortuum, non post somnium à cliente casum, tradit auctor Theoderico, Dagoberti filio, coæuus. *Dagobertus rex, inquit, agrotans, mortuus est.* Verba eadem sunt in vetustis annalibus anno DCCCXI. scriptis: Sunt & in annalibus Moissiacensibus. Illi enim duo annalium libri quod ad res attinet horum temporum, compilati ferè sunt ex eodem isto auctore regi Theoderico Iuniori coæuo; adeo ut vnus sit scriptor, qui ex morbo decēssisse Dagobertum tradat. Nam ceteri omnes, etiam antiqui, mortuum Dagobertum, nec aliud, prodiderunt; excepto Theoderico Epternacensi, & Alberico qui, ut infra dicam, *occisum scripserunt.*

Si quo auctor aliquis vetustior est, eo est verior, satendum erit, & gro-
tantem obiisse Dagobertum. At, cum morbi Dagoberti inter omnes
vnicus hactenus sit auctor, necdum cogimur, vt existimo, vnus testimo-
nio stare; præsertim cum publicis monumentis, iisque antiquis, indice-
tur, Dagobertum violentâ morte defunctum, dum *martyris* titulus &
cultus ei tribuitur. Nam in tabulis Godefridi Barbari, ducis Lotharin-
giæ, & Beatricis coniugis eius, quibus anno MLXX. Sathanaci pro ca-
nonicis, Gorzienses cœnobitas inducunt, Dagobertus Sathanaci situs,
inscribitur *Saneus martyr*. Idem est in geminis tabulis Godefridi Bullo-
nij, Godefridi Barbari nepotis, editis anno MXCIII & MXCVI. Et Al-
bericus, *martyrizatum* D. Dagobertum disertè dixit.

Inter hos scopulos, si mediâ viâ mihi incedere licet, facile me ingenio-
sâ & perquam appositâ Eximij viri Floncelij coniecturæ commiserim,
qui Dagobertum ex Frisâ reducem, censet adduxisse vnâ secum ex cap-
tiuis gentilibus (quorum aliquos Dorestati per miraculum liberauerat)
adolefcentem aliquem, eumque de sacro fonte suscepisse, vnde & filio-
lus eius dictus sit. Sed adolefcentem, (vt barbari ferè leues sunt & per-
fidi) simulatam in captiuitate religionem excussisse, & per occulta ne-
morum, vsu opportunitate solitudinis, regem, patriæ suæ hostium pri-
mum, ex venatione lassum & dormientem, ceteris omnibus per siluam
dispersis, solum adortum, trucidasse.

Cui doctissimi viri coniectationi sanè plausibili, ac per quàm probabili
pondus addit cædes Grimoaldi, Pipini Heristallij filii, qui cum Ratbodi
Frisiorum ducis gener esset, per hos ipsos dies à Rangario Frisio gentili
(Sigebertus addit, fuisse Ratbodi *satellitem*) Leodij ante D. Lamberti
tumulum inter precandum occisus est. Hinc enim intelligitur, nouum
non fuisse illis temporibus, scire Frisios gentiles in prima Christiano-
rum capita, inter quos fuerit Dagobertus perfide & impiè interemptus,
sed sine somniorum istis ludibrijs. Neque enim somnium, prout hic
describitur, vllò modo subsistit. Quale enim illud est, vt Dagobertum
solum solus percussit, moxque is à malo genio correptus, expirauerit,
& tamen somnij tam prodigiosi notitia à mortuis ad vivos peruenerit?

Nihilominus Dagoberto titulum martyris asserere, planè in promptu
est. Nam cum tot annorum memoria, testata etiam publico cultu & pu-
blicis monumentis, martyrem Dagobertum celebret, non est de causâ
modoque amplissimi tituli laborandum. Qui thesaurum confessum
certumque reperit, non idcirco habet contemptui, quod vnde sit, ne-

sciat. Pecuniæ æstimationem, non officina, sed moneta facit. Nemo, nisi probè insanus, poma abijcit, quod vbi, quando, cuius satu prouenerint, ignoret.

Ad acta porro nostra quod attinet, vt ea quomodocunque hâc in parte vindicemus, non est mirabile, eorum auctorem, qui de Dagoberto nihil ferme in scriptis inuenerit, sed ex aliorum memoriâ pleraque hauserit, ei id attribuisse somnium, quod alicui maiorum eius, Merouingicæ stirpis regi, euenisse constabat, quod etiam non in publicis Francorum annalibus, sed in Pauli Aquileiensis peregrinæ gentis, hoc est, Langobardorum historiâ, continebatur, vnde Aimoinus, scriptore nostro (vt opinio est) posterior, aut certè æqualis, deprompsit, nec verbo fere mutato.

PAPILIONEM. Paulus Diaconus *animal reptile* posuit, nec mutauit Aimoinus, Noster, cum per *animal reptile* erucam intelligendam crederet, dixit *Papilionem*, qui ex erucâ existit.

SENIOR. DOMINUS. Odilo in actis D. Maioli Cluniacensis abbatis: *Imperatores, imperatrices, reges, principes, Seniore* illum appellabant & *dominum*. Hinc Itali, Hispani, Galli, vocabulum honoris habent.

CARNIFICEM. Auctor prosæ dixit *histrionem*, vel quod gladiatores, lanistæ, histriones, ex æquo in spectaculis esse soleant, vel certè, quod Dagoberti percussor, eadem dolosè peragens, histrionem egisse visus sit, & dedisse velut tragiæ comædiam.

TRANSTYLERUNT ILLVD IN LOCVM TVNC SATHAN NVNC SATANAGVS VOCATVM. Liberabo tandem promissi fidem, ^{per a p n 43} dabamque scriptorum veterum de D. Dagoberto Sathanaci sepulto duo testimonia, quorum prius est Theoderici Epternacensis, quem suprâ dixi anno MCXCII. ex antiquis annalibus res gestas regum atque imperatorum collegisse. Is scripsit autem in hunc modum: *Anno verò DCCXV. Dagobertus rex, V. anno regni sui, in Cortiâ siluâ occisus, Sataniaco sepultus est.* Est hic memorabilis locus, eumque pro admirabili suâ humanitate mecum communicauit Petrus Fischius, abbas Epternacensis, vir mihi semper reuerentissimè colendus. Testimoniû alterum est Alberici, ex monasterio trium Fontium in Burgundiâ cœnobitæ, qui ante annos amplius quadringentos, summâ diligentiam ex optimis quibusque auctoribus chronicon collegit. Ita ille scribit ad annum DCCXIV. * *Mortuo Childeberto Francorum rege, post annos XVI I. & in abbatiâ S. Stephani de Cenciaco sepulto, quidam filius eius Clodoueus, qui*

* Lege
DCCXI.

& Dagobertus, regnat annis IV. Anno deinde DC CXIX. * Dagobertus In- * Legē
 nior Francorum rex, à quodam filiolo suo in situ à martyrizatus, iacet apud Sa- DCCXV.
 thanagium. Hoc insigne testimonium ei libentissimè debeo, cui debet
 omnis historia, C. V. Iacobo Chiffletio.

PVEROS DIVINIS LITTERIS INSTRVEBAT.

Accipiendum accomodè, vt litteras quidem profanas sacerdos ille pue-
 ris tradiderit, sed quæ ad sacras eos velut introducerent: vel certè, litte-
 ras dixit auctor *diuinas*, vt in actis D. Amalbergæ, illiteratus dictus est
 laicus. Fullo quidam purus laicus, qui nunquam didicerat solam litteram,
 obsessus per quindenam, ita congruè latinebatur, quod vix aliqui clericorum
 sibi respondere valuerunt.

LOCI IVDICI. Villa fuit Sathanacum hoc tempore; postea ca-
 stellum, id est, oppidum munitum factum est. Tabulæ Godefridi Bul-
 lonij anni MXCVI. Ecclesia apud Sathanacum, olim villam, nunc castellum.
 Villarum autem regiarum iudices, erant præpositis nostris haud multum
 ab similes, vt ex epistolâ patrum Synodi Carisiacensis anno DCCCLIX.
 ad Ludouicum regem Germaniæ misâ, capite XIV. intelligitur.

DOMINVM REGEM CAROLVM. Caluum. Scriptura
 vetus Gorziense, editum Brunone Treuirorum Archiepiscopo, qui ab
 anno MCII. ad MCXXIV. Sacerdotium gessit: *Est in Treuirensi diocesi,*
& in docanatu Inodiensi, nostra quædam cella, in Satanaco, quondam villâ,
nunc castello, sita, cuius monasterium Carolus Caluus imperator construxit,
atque canonicos ad seruiendum Deo constituens, eis ecclesias, & ibi, & circum
posita, integrâ donatione, & absque cuiusquam rei exceptione attribuit.

Sathanacum porro Godefridus Bullonius, expugnator ille Palæsti-
 næ, muris cinxit anno MLXXXVIII. cum inter eum & Theodericum
 episcopum Virodunensem, de eius vrbis præfecturâ, graue exarsisset bel-
 lum. Rem Joannes Leodiensis, cœnobij D. Laurentij Leodij & D. Vito-
 ni Viroduni asceta, cuius commentariolus de episcopis Virodunensibus
 quem Bertharij opusculo subtexit, nondum in lucem editus est, ita nar-
 rat: *Duce quoque Godefrido Gibbo in Frisiâ sicariè mortuo, in hac vrbe à*
duce Bulloniense Godefrido trigesimo, quem ex sorore nepotem, sui heredem il-*
le moriens, designauerat, iuxta patrem honorifice sepulto, misus est ipse episcopus
(Theodericus) auferre ipsum vrbis comitatum de sub iugo Bulloniensium.
Quo Bullonico castro possesso, in ducatum successit, illum abstulit, nactus op-
portunum tempus, quia illi, vt minus legitimo duci, rex & multi regni pri-
mates

mates armis insurrexerunt, & nobilissimo Alberto Namurcensi comiti, qui
 unus erat eius hostium, eundem comitatum beneficiauit. Cum etiam idem
 Albertus Bullonicum castrum, quasi magis sibi hereditarium, super predictum
 Godefridum obsedisset, ei cum omnibus sui episcopatus viribus superpetas venit,
 Sed dux bellicosissimus, inclusis suis cito affuit, & contracto exercitu obsidionem
 hostium soluit, multis nobilium interfectis. Subinde plurimum offensus episco-
 pus, comitem de Grandi Prato Henricum, primo grauius sibi rebellantem, cum
 armis cepisset, soluit à vinculis, & verduo hostem territorio misit. Qui iussa
 eius non segniter executus, plura hostilia ferro, flammâ, prædisque in nostros
 commisit. Ipse quoque dux in Sathanaco sui iuris oppido* castrum firmavit,
 * Pro villa & loco nõ munito positum.
 prominens in finibus episcopi, per quod in nostros graues inimicitias exercebat;
 unde & episcopus illud obsedit; contractis undique auxiliarijs, & predicto
 Alberto, cum omnibus suis, causâ ecclesie in auxilium suis adest. Dux iterum
 accinctus validâ manu bellatorum, acerrimè pugnatum est, cruentissimè con-
 cussus est, donec fessus uterque exercitus, inssu ductorum à cade renocatus est.
 Actum anno huius Theoderici quadragesimo; ubi & multi nobiles occubue-
 runt, Neutri parti victoria cessit, sed episcopus non solutâ obsidione, suos tento-
 rijs, dux autem, suos castro recepit, missisque indè cursoribus velocissimis, à totâ
 Germaniâ & Franciâ, per fratres suos Eustachium & Balduinum, cogebat
 exercitum sibi in auxilium. Quos ubi pontifex super se irruere certissimo nun-
 tio accepit, expanit sanguineum iudicium facere extimuit, obsidionem soluit,
 eodem nuntio hoc ipsum agente, hortante & mouente. Ipse erat Henricus Vene-
 rabilis Leodiensium præsul, eiusque frater Fredericus, comes Tullensis, fratres-
 que Regnaldus & Petrus, post Hierosolimitanam expeditionem insignes ha-
 bendi, tunc ibi sub Theoderico præsule militabant, eratque ipse & nostro ponti-
 fici, & duci Godefrido, carus & fidelis. Theodericus porrò, Virodunen-
 sis episcopus creatus est anno MXLVIII. vt idem, tradit Ioannes Leo-
 diensis, cuius commentarioli vsus debeo Francisco Lappierio nostro,
 viro erudito.

**PRÆCEPIT REX ALIAM PRÆSTANTIOREM CON-
 STRVERE BASILICAM.** Templum D. Dagoberti, quod auorum
 nostrorum memoriâ viscebatur, absumpsit ferme vniuersum, cum cir-
 cumfuis canonicorum & monachorum habitaculis, Sathanacensis no-
 ua munitio, quæ anno MDXCI. à principe Bullonio coepta, perfecta
 deinde est anno MDXCV. à Carolo Lotharingiæ duce. Tum deie-
 ctis ædificijs omnibus, sola ea pars templi remansit, quam *chorum* appel-
 lamus. Turris basilicæ versa est in armamentarium. An hæc autem ba-
 filica

filica ea fuerit, quam Carolus Caluus posuit, parum compertum habeo. Fortè sub terrâ quæ latent, clara magis indicia dederint, quàm quæ solo nuper exstabant. cum enim munitionis Sathanacensis vallum profundius excavaretur, arcæ lapideæ, ossibus ac cineribus plenæ, insigni numero inuentæ sunt. Cellula etiam camerata sub terram depressa apparuit, in quâ mensa lapidea, cui tria humana corpora in saxeis sedilibus circum accumbabant, quæ, simul atque aurâ in cellulam penetrauit, diffluxère in cineres, manentibus tamen inter cineres ossibus, & quidem pro ætate longâ & carie, satis firmis. Proximè & profundius, reperiuntur sepulchrale monumentum ex lapide structili. Recubabat intus ingentis formæ corpus. Ossium, quæ integra super erant, atque in primis dentes Nanceum Carolo Duci, miraculi causâ, delata sunt. Longitudo corporis, quantum de loco sepulchri, & symmetriâ membrorum conijci potuit, erat inter quinos denos, & senos denos pedes. Haud longè inde, patebant stupendi sub terrâ fornices, longissimè excurrentes. Crediderim olim cyptram fuisse subterraneam templi. Hæc veteris basilicæ, ut opinio est, tum inuenta monumenta.

Nec dubitatur, quin ea sepulchra fuerint virorum illustrium, cum constet maiores nostros, hominibus tantum sacris, ut episcopis, & primarijs, sepulchra in templis concessisse. Plebi verò, & è vulgo hominibus erant antè Vrbes & castella, publica coemeteria, quo genere nec Sathanacum caruit. Per eosdem quippe dies, quo superiora detegebantur, inuenta quoque est medijs in agris, loco eminenti & suburbano, vis magna arcarum lapidearum, cum operculis suis politissimi operis. In his arcis cineres & ossa inerant. Solebant enim antiqui Christiani sarcophagos è saxo excavare, in ijsque mortuos recondere, cuiusmodi Sarcophagi Treuiris quam plurimi, circa veteres basilicas DD. Maximini & Paulini educti, non sine molis admiratione spectantur.

BASILICAM. Supra in scripto veteri Gorziensi dicitur Carolus construxisse *monasterium cellæ Sathanacensis*, quod idem est. Nam prisca *baries* templa & basilicas *monasteria* nominabat.

PRÆCEPERUNT EPISCOPI PER SINGVLOS ANNOS CELEBRARI SOLENNITER DIEM MARTYRIS DOMINI DAGOBERTI. Ad episcopos etiam pertinebat, qui sancti & diui recipiendi essent, decernere. Capitula Caroli Magni, quæ ad Theodonis villam, anno V. regni dedit, capite XVIII. *De ecclesijs, seu sanctis, nouiter sine auctoritate inuentis, nisi episcopo probante, minimè venerentur, saluâ etiam*

& de hoc, & de omnibus ecclesijs, canonicâ auctoritate. Et iam olim martyribus cultum non esse datum, nisi ab episcopis antè essent vindicati, docet ex Optato Milenitano. Cæsar Baronius in martyrologio. IV. Nonas Aprilis.

X. KAL. JANVARI. Anno DCCXV. cum annis V. regnasset. Jam celebratur annum D. Dagoberti solenne IV. Nonas Septembres. Ita Sathanaci, ita Longwici, vbi templo parocix D. Dagobertus est patronus, ita totâ Virodunensi diocesi, ita & in vico Machtem, haud longe suprà Macheram Comitum ad Mosellam, vbi quoque S. Dagobertus templi parocix tutelaris est, vulturque eius statua in arâ principe, habitu regio, multæ venerationis.

NATALITIVM. Nicolaus pontifex maximus ad responsa Bulgarorum, capite V. *Aptâ consuetudine tenet ecclesia, ut solennes beatorum martyrum vel confessorum Christi dies, quibus ex hoc mundo, ad regionem migrarunt viuorum, nuncupentur natales, sed & eorum solennia, non sinebria, tanquam morientium, sed (ut pote in vera vitâ nascentium) natalitia vocentur.*

SORDIDVS ETIAM VINITOR. Ouidius IV. Fastorum.

Venit & Autumnus calcatis sordidus vuis.

IN SVO HILARI LABORE. Antiquissimum semper fuit, ab lætis vinitoribus opus peragi. Ad colentes vineam, pertinet illud Virgilij II. Georgicorum.

Iam canit extremos effectus vinitor antes.

Antes, sunt vitium primus ordo. Ad exprimentes vina, illud Isaia XVI. Vocem calcantium abstuli, & hoc Jeremia XXV. celeuma; quasi calcantium concinetur.

IN SANCTI SÆPE DICTI TERRITORIO. Videtur accipiendum de agro, seu, vt modo loquimur, *prepositurâ* Sathanacensi. Infra tamen post castigatum mulieris irreligiosæ crimen, additur, *tam in illo pago, quam vbiq; venit emendatio ex tali facto, vt verisimilius sit, agi de toto Vabrensi pago, in quo situs D. Dagobertus.*

VNGVLÆ MANV I INFIXÆ. *Vngula pro vngue, prisca est barbarici. Faustus in actis D. Mauri, capite IV. vbi de curato Herardo, Cenomanensi vicedomino: à scapulâ eius vsque ad vngulas manuum, ex omni parte crucis signum faciens. Glossæ veteres: vngula ponitur pro vngue.*

PARVI PENDISTI EPISCOPORVM SACERDOTVM-

QVE

QUE NOSTRORVM IMPERIA QUI EX DEI AVCTORI-
TATE PRÆCIPERVNT ET SI SCIRENT DISPLICERE
NON PRÆCIPERENT. Ita hæc de episcopis & sacerdotibus di-
cuntur, quasi de viventibus, & superstitibus, non additâ voce *quondam*,
aut *nuper*. Ex quo haud dubiè sequi arbitrabar, prodigium hoc, non
multum esse posterius Carolo Caluo, quo curante, episcopi natalem,
D. Dagoberti consecrârunt.

Et quoniam hoc vnicum prodigium auctor scriptis comprehendit,
cum multa patrata memorentur, planè apparet, paucis etiam annis post
patratum illud miraculum hæc acta condidisse; fortè proximè post
Nortmannicas clades, quas sub annum DCCCLXXXII. Lothariense
regnum variè perpeffum est. Atque ad hæc bella fortasse respexit au-
ctor, dum ita ad extremum D. Dagoberti opem implorat. *Tuis sanctis in-
tercessionibus, protegatur totius ecclesia exercitus. Impetra nobis pacem per-
petuam, veram concordiam, caritatem firmam, tibi que veneranter famulan-
tes, defende de cunctis inimicis.*

Alia quoque accedit ratio, vt scriptorem nostrum Carolo Caluo, &
Nortmannis supparem existimemus. Cum Godefridus Barbatus Gor-
zienfium monachorum coloniam Sathanacum deduceret, canonicos
que indidem remoueret, solutè hi, abiectâ omni disciplinâ viuebant.
Quod Barbatus ita in tabulis queritur. *Ego Godefridus dux, instinctu &
supplicatione veneranda collateralis nostræ Beatricis multotiens sollicitatus,
considerans ecclesiam Sancti Dagoberti apud Sathanacum villam iuris nostri,
& pretiosis ipsius sancti martyris ossibus, & multis alijs sanctorum pignoribus
illustratam, sed à canonicis inibi sub carnali vitâ degentibus, & sua potius,
quam diuina quarentibus, vsquequaque neglectam. In quem miserabilem
statum non quadrat, quod prodit scriptor noster, fraternitatem Satana-
gensem flagitantem (est autem flagitare, vehementer petentium) rogauisse,
vt de rebus D. Dagoberti scriberet. Neque enim qui mores bonos abie-
cerant, curam magnopere actorum D. Dagoberti retinuisse videntur.
Inflammati ad virtutem, solent exempla sibi ex virorum proborum, &
maximè domesticorum vitâ, petere, quod Canonicos recens à Caluo
institutos, & primo disciplinæ ardore accensos potius fecisse, quam re-
missos illos, & à statu religioso penitus deiectos, longè probabile est.*

ACCEPTIS LICHNIS. Lychni, sunt lucernæ; quas inter dona-
ria dicare interdum, & suspendere ex templorum tholis, solemus, sed non
vulgò, & velut temerè correptas, donum ferre. Glossæ veteres, lich-
num

num pro ellychnio ponunt: *lignus, linemet*, quod Gallis est *la meche, limignon*. Credibile est inter hæc donaria reæ mulieris, vel ellychnium, vel certè cereos, præsertim flexiles illos & tortiles, quos facer vsus *torticia* nominat, qui ellychnio non abfimiles, debere intelligi. Atque ut hic *Lichnus* pro cereo, ita alibi, quod insolentius, *candelam* pro lucernâ positam, intuenio. Acta Constabilis, Cauensis in regno Neapolitano Abbatibus: *candela quoque, quæ ante crucem & venerabile beati viri corpus quotidie ardet, de summo cecidit, nec vitrum fractum est, nec oleum effusum.*

Cereos porrò D. Dagoberto plurima olim Sathanaco vicina loca offerebant. Enumerat ea Hillinus Treuirorum episcopus, tabulis anni MCLVII. quibus, quid presbyteris paroeciarum Sathanaci, & Mosaci, quid basilicæ D. Dagoberti debeatur, definit. *Præterea, inquit, sicut antecessores nostri iam dicta cellæ (S. Dagoberti) concesserunt, ita & nos cereos concedimus, & confirmamus, de his scilicet villis, Sathanaco, Mosaco, Seruisiaco, Marthecurr, Olese, Vileio, Linaco, Nouiantho, Bruenna, S. Volfraio, Canisiaco, item Canisiaco, Moseio, Margurio, Beneio, item Beneio, Tonnâ, Sinniaco, Aarniaco, Breusio, Sapinio, Quinciaco, Inorto, Lamulier, Sumeiato, Firteiaci, quæ modo sunt.*

Moufay, ad Mosam.
Seruisy, ad Mosam.
Martinourt, ad Mosam.
Olisy, ad Carum fl.
Villy, ad eundem.
Linay, ibidem.
Neuant, ibidem.
Brodvaine, ibidem.
S. Valfroy, olim S. Vulfilicus.
Chauancy, le Chateau.
Chauancy S. Hubert.
Woyric.

Margut.
Bieure la petite & la grande.
Tone.
Signy.
Margny.
Breux.
Sapoigne.
Quincy, ad Carum.
Inor, ad Mosam.
Lamouilly, ad Carum.
Chimay.
La Ferte, ad Carum.

DAGOBERTI SANCTAM DOMVM. Verisimile est, Carolum Caluum, conditum à se templum, in quo corpus D. Dagoberti depositurus erat, sub eius nomine dedicari voluisse, atque ex eo tempore titulum D. Remigij exoleuisse. In litteris Godefridi Barbati, dicitur *ecclesia sancti Dagoberti apud Sathanacum villam, pretiosis ipsius sancti martyris ossibus,*

ossibus, & multis alijs sanctorum pignoribus illustrata. In tabulis Godefridi Bullonij: Ecclesia apud Sathanacum olim villam, nunc castellum, in honore sancti Dagoberti martyris constructa.

Domum autem dixit noster, pro templo. Ita Gregorius Magnus libro IX. epistola XV. *Alexander Frix, presentium portitor, colonus ecclesie nostrae, questus est nobis, in domo, id est, ecclesia, qua Catanea à dilecto filio nostro Cypriano diacono fabricata est, triennij se tempore laborasse, & mercedem, non ut dignum est, accepisse.* Tabulas Fulmudis matronæ, quibus se anno MXLIV. cum filijs Gerharðo & Hartmanno, clientelæ S. Cyriaci martyris Nuhufæ apud Vangiones dedicat, ita canonici obsignant. *Huius rei testes sunt, Eberhardus præpositus de domo, Eppo sacrista, Eppo decanus, Volf-framus Nuhuse præpositus.* Vbi obseruo, Eberhardum præpositum, ut à Wolfrano Nuhufæ præposito se distingueret, scripsisse se *præpositum de domo*, id est, ædis maximæ Vangionum. Hinc Gallicum *le Dome*, & Germanicum *der Thumb*/pro basilicâ.

NOTATIONVM FINIS.

APPENDIX.

Quoniam nunc acta D. Dagoberti explanauimus, cetera, quæ ad eum attinent, erit operæ precium paucis addere, quibusdam adiectis, quæ de oppido Sathanacensi Gerbertus Remorum, postea Rauennæ episcopus, ac tandem pontifex maximus Siluester II. in epistolis alijsque memorant: ante tamen propositâ serie aliquâ temporum Dagoberti.

Anno DCCXI. Childbertus Francorum rex moritur, anno regni XVII. succedit patri filius Dagobertus.

Anno DCCXIV. Pipinus Heristallius Suestræ grauiter ægrotans, VI. Non. Martias diploma pro Epternacensibus edi curat, anno IV. regni Dagoberti, ut est in tabulis. Inde Ioppiliæ decumbentem adit Grimoaldus filius, prætorio præfectus; sed in itinere Leodij inter comprecandum necatur. Pipinus Grimoaldo ita cæso, pupillum eius filium Theodoualdum in magistratum paternum sufficit, & mox Kal. Decembribus, ut est in annalibus Francorum & ephemeridibus Epternacensibus, vel